

THE TEG

S. G. T. B.
KHALSA COLLEGE,
D E L H I.

EDITORIAL BOARD (1952-53)

Principal Sachdev Singh, M.A.,—Patron
Dr. Gobind Singh Mansukani, M. A., LL. B., Ph. D.
Chief Editor
Prof. Surrinder Singh Kolhi, M. A.,—Prof.-in-charge Punjabi
Prof. Harbhajan Singh, M. A.,—Prof.-in-charge Hindi
Prof. J. N. Mathur, M. A.,—Prof.-in-charge Urdu

STUDENTS EDITORS.

Dalip Singh Deep... ..(Punjabi Section)
D. P. Saxena... ..(Hindi Section)
Balbir Singh... ..(English Section)
Raja Ram Jindal... ..(Urdu Section)

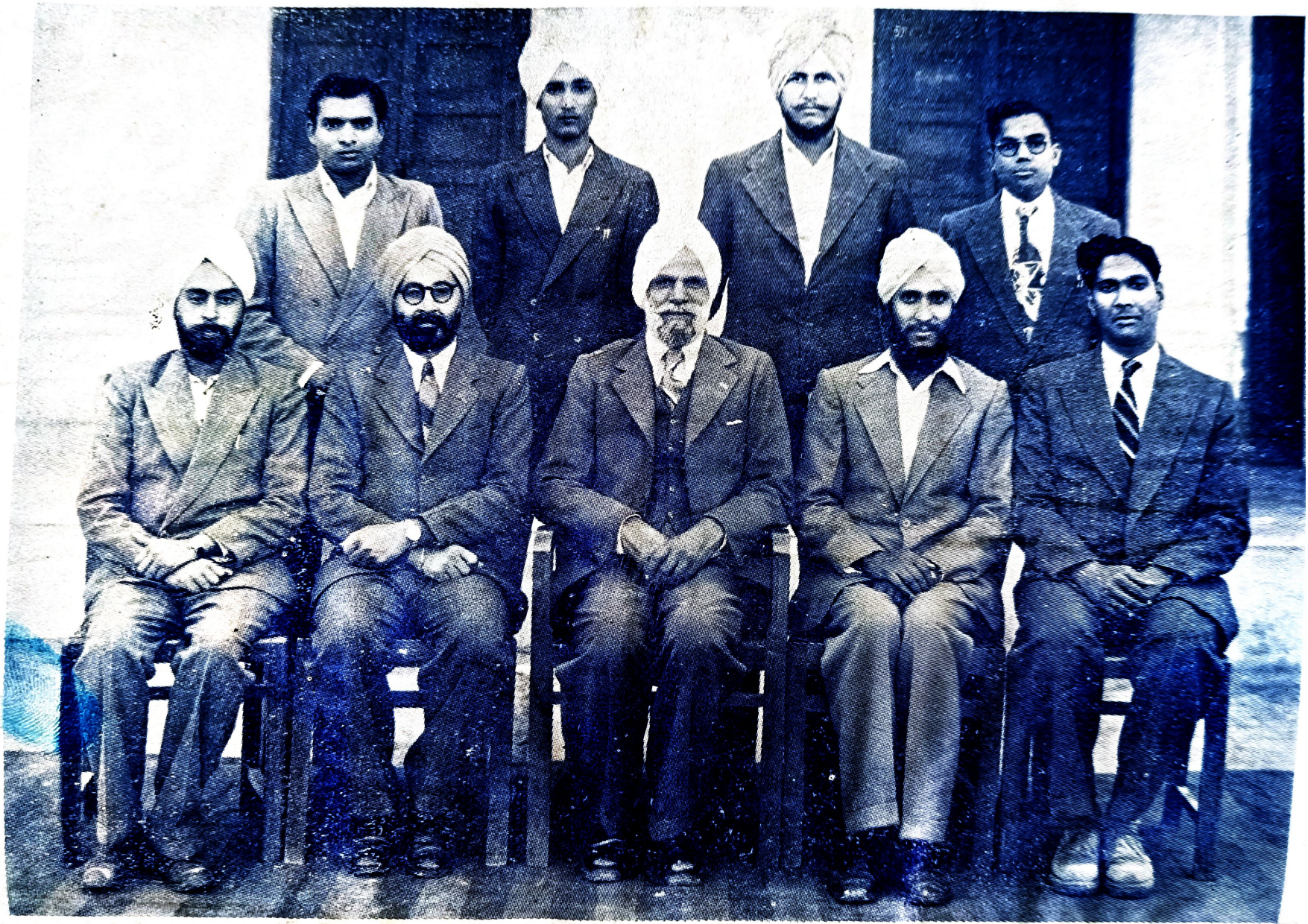
C O N T E N T S

	Page
1. Message... ..Prin: Sachdev Singh	1
2. Problems of Indian Universities...Dr. Gobind Singh	2
3. Editorial Notes... ..M. J. Balbir Singh	3
4. The Three Ages... ..D. P. Saxena	6
5. The flower vase... ..P. R. Ahuja	8
6. Community ProjectsP. D. Singla	9
7. Indu... ..R. R. Jindal	10
8. A journey to the Moon... ..K. Chaddha	11
9. Suicide... ..Upjit Singh	13
10. My room fellow... ..S. Khera	14
11. The real pease of mind... ..N. N. Seth	14
12. Report of the College Union ...K. Chaddha	15
13. Report of the Politique... ..L. K. Suri	15
14. N. C. C. Report... ..S. Fauja Singh	16
15. Games and AthleticsSecretary	17
16. Annual Report... ..Principal	19

Printed and published by Dr. Gobind Singh for the S.G.T.B. Khalsa College
at Navyug Press, Chandi Chowk, Delhi.

[Khalsa College, DELHI.]

1953

SITTING: (Left to right)—Prof. S. S. Kohli, Dr. Gobind Singh (Chief Editor), Principal Sachdev Singh, Prof. Harbhajan Singh, Prof. J. N. Mathur.
STANDING: (Left to right)—D. P. Saxena, Dalip Singh, Balkish Singh, B. P. Mathur.

MESSAGE

I have been asked by the Chief Editor of "The Teg" to bless young students of this College in their new venture for bringing out the first issue of their College Magazine. I begin with a word of cheer and congratulations to those who are responsible for its birth. I am confident that under the able guidance of their noble and learned Chief Editor, they will steer the ship of their destinies clear of all the storms that may befall their way.

Students of all ages, and particularly so of the present day, need to cultivate a sense of discipline and firmness of character which go to make a great people. The very title of the Magazine "The Teg" is symbolic of Sri Guru Teg Bahadur, after whose name the College was christened in 1951, and who was an embodiment of character and sacrifice. If we are to follow in the footsteps of our great leaders, we should strive hard and inculcate in ourselves the spirit of truth and sacrifice.

Who does not know that the secret of success lies in hard work, and hard work when pursued in the perspective of discipline will enable us to achieve sublimity of character. Genius in the words of Thomas Alva Edison, the father of about thirteen hundred new inventions is one per-cent inspiration and ninety nine percent perspiration. I would, therefore advise and exhort youngmen to work hard and lay by a treasure of knowledge during their short stay at the University. To dissipate your energies in pursuits other than useful is playing with fire. To lose sight of opportunities offered to you at the University stage is to court disaster in the form of failure in life. It is very encouraging indeed to feel that the student of to-day has begun to realise that close contact with the teacher is beneficial to him in character building. In free India, a good teacher will never mislead his pupil. He is as great a patriot as any one else.

At the end, my advice to the young students is that they should rise to the occasion, and help in nourishing this infant of a College whose sapling was planted a couple of years ago. We have a long way to go.

(Sachdev Singh)

THE TEG

S.G.T.B. KHALSA COLLEGE
DELHI

March 1953

EDITORIAL

Problems of Indian Universities.

University education has come in for a good deal of scathing criticism at the hands of educationists and statesmen. Undoubtedly, the system of University education was intended to serve the needs of the British administrators in the past. But things have changed. Universities in India have now been made conscious of new duties and responsibilities. We need leaders in the learned professions, in commerce, in industry and administration. Moreover, the Indian constitution requires the citizens to establish a democratic pattern of life and help eradicate poverty and unemployment, and work for a new social order. In order to attain these objects and to make education purposeful and productive, University education must undergo a radical change.

Under the new set-up, the domination of the English language must go. Dr. Radhakrishnan recommended that the regional language should be the medium of instruction at the University stage. We must find out or coin words in the modern Indian languages for English words and concepts. Certain standard books need to be translated into the important regional languages.

We can achieve twice as much in almost half the time if we employ the mother-tongue or the regional language as the medium of instruction. Beginnings with the Indian languages have been made in certain Universities and their results will be watched with interest.

Many Universities have become hotbeds of intrigue and corruption. This has affected not only the discipline of the teachers and the employees but also that of the students. This poisons University education at its roots. Desperate diseases require desperate remedies. In such cases, the State Governments have taken steps, and have instituted inquiries into University affairs. But this does not mean that we can play with the autonomy of the University. Regimentation or dictation from the government can never enable Universities to perform their functions or to produce men of disciplined courage. As a rule, the University should keep aloof from power politics.

Another impediment in the progress of Universities is the lack of funds. As recommended by the Radhakrishnan Commission, a University Grants Committee should be stabilised by the

Central Government so that Universities may spread their expansion schemes over a number of years. As it is, the Government of India have assumed responsibility only for certain Universities called "Central Universities". The other Universities are left to the mercy of States. In fact all Universities should receive help from the Central Government. The State Governments on the other hand should not regard grants to the Universities as investments. The Universities should also tap new sources of revenue. Publication of Text-books by Universities is a paying proposition and is likely to strengthen the financial position of Universities. Besides, the Universities may curtail their expenditure on administration and contingencies wherever possible and thereby prevent wastage and inefficiency.

Undoubtedly in free India, the Universities ought to change their courses and syllabi. They must devise new courses and check the rush for admissions and thereby prevent wastage and duplication. It is equally necessary that poverty should not stand in the way of a deserving student

Editorial Notes

Our College.

The Partition of India in 1947 compelled all the Sikhs to leave West Punjab and settle in one or the other part of *Bharata*. A large number of Sikhs settled in Delhi on account of its being the capital city and offering opportunities for business and service. At the moment, Delhi contains more than a lakh of Sikhs, most of them being displaced persons. These persons were feeling sore because they had left many of their important educational institutions in Pakistan and did not have any such institution in the Capital. Realising the need of a Khalsa College, Sikhs of all shades of opinion approached the Gurudwara Prabandhak Committee, Delhi, to take an initiative in the matter. A meeting

from entering the University. It is quite true that there is a lot of duplication in the work and departments of Indian Universities. Sir Maharaj Singh, in his address to the Patna University last month, recommended the coordination of the activities of different universities and proposed that each university should specialise itself in a particular branch of knowledge. This proposal offers practical difficulties as knowledge cannot be divided into water-tight compartments. Moreover specialised knowledge defeats the very aims of education and leads to a narrow and parochial outlook. It must be borne in mind that inspite of the change in times and environments, the fundamental objective of University education, namely the art of living successfully and purposefully, remains unchanged. It has been beautifully summed up in the words of Clio, the Muse of History—

Meet together : talk together : so
Your mind may widen to contain
The Kingdom of Heaven.

(Gobind Singh)

of Sikhs passed a resolution in Bangla Sahab Gurdwara to found a Khalsa College in Delhi in the hallowed memory of *Sacrifice incarnate*, Sri Guru Teg Bahadur. The Gurudwara Parbandhak Committee decided to shoulder the burden of this commendable enterprise and agreed to house the new Khalsa College in the buildings of the S. G. T. B. Khalsa Higher Secondary School, Karol Bagh.

Recognition to the college was provisionally accorded by the Delhi University in June 1951 on the condition that a sum of two lacs be deposited in the name of the college. The college has fulfilled this condition and started classes as a constituent college of the Delhi University from July 1951. The G. P. Committee has had to defray more than Rs. 60,000 as annual deficit. The College has ultimately to shift to the Delhi University Campus and needs at least ten

lakhs of rupees for its buildings, laboratories and play-grounds. The College has been permitted to teach B. A. Pass and Honorous courses in certain subjects. The college also provides instruction for M. A. (Punjabi) of Delhi University.

Our Staff.

Some changes in the staff have taken place during the current year. The vacancy caused by the resignation of Prin : Talib was ably filled by S. Sachdev Singh, M Sc., retired Principal of Government College, Muktsar. The new Principal is a veteran educationist and has many years of teaching and administrative experience to his credit. Dr. Gobind Singh, M.A., LL.B., Ph.D., was appointed as the Head of the Department of English during July 1952. The learned Doctor has over 15 years' experience of teaching both Degree and M. A. classes in different Universities and has proved an asset to this institution. He is also lecturing to M.A. classes in English at the Delhi University.

Another valuable addition has been the appointment of Dr. Daleep Singh Duggal, M.A. Ph.D. as the Head of the Department of Economics. He is assisted by Shri Balwant Singh, M.A., who has recently joined the college. Certain other posts also fell vacant and were filled up by competent professors. S. Gurbux Singh, M. Sc., has joined as Lecturer in Mathematics. S. Bhajan Singh, M.Sc., has been appointed as Lecturer in Physics.

Dr. Mathur has joined as Lecturer in Political Science. Mr. S.S. Kohli M.A. with his colleague S. Balbir Singh, M.A., is running the Punjabi Department where instruction is imparted to Honours and M.A. students.

Our Activities.

A number of distinguished persons were invited to address the college students. Mr. Shafiqur Rehman, Education Minister, Delhi State, addressed the students on the "Respon-

sibilities of Youth." Dr. Norman Palmer, Professor of the Political Science, Delhi University, gave an instructive talk on the "Presidential Election in the U. S. A." Mr. Donovor, Cultural Attache, American Embassy, gave a talk on "American Democracy" on the 10th December 1952, the Human Rights Day.

Dr. Chacko, Reader in Politics, Delhi University, gave a brief talk on the importance of Political Science in every-day life.

Our college students took active part in Gurprabha celebrations in Delhi. On 1st November 1952—Guru Nanak's birthday—they took part in the procession which started from Sisganj Gurdwara. A big *Diwan* was held on the next day on the college premises in which Bhai Chellaram and his Kirtan Jatha participated. This function was attended by over 5000 people. The students took a leading part in the celebrations of Guru Tegh Bahadur Martyrdom Day on 22nd November. The college boys and girls organised a Kirtan Jatha and joined the procession. Their *Shabads* were very much appreciated by the audience.

Our students have taken part in different activities of the Delhi University. One member of the College Union, Raja Ram Jindal, has been selected as the member of the Executive, Delhi University Supreme Council of students. Mr. S. K. Joshi got several prizes in different inter-collegiate debates.

Trip to Bombay.

The college sponsored an educational trip to Bombay during the christmas holidays. The trip combined sight-seeing with instruction. A party of students under the guidance of Dr. Gobind Singh left Delhi on 24th December. Students saw not only important places of interest in Bombay, but also studied the working of the film industry the textile industry, and the government milk colony. Students saw the shooting of *Shole*, *Rahi* and *Harjeet*. It is inter-

esting to note that hills, forests, clouds, rain and entire villages which we see on the screen are *made* in studios. The students paid a visit to the Bombay University and its extensive Library, and got an impressive view of Bombay and the sea from the top of *Rajabai Tower*. They also saw the *Times of India Press* where the weekly *Dharmayug* was going through the machines. On the last Sunday of December, the students joined the crowd of holiday-visitors at Elephanta Caves situated on an island, eight miles away from Bombay. They examined the beautiful frescos of Hindu gods and goddesses on the walls of the caves. On the whole, the trip was a great success. We hope students will join in a larger number the proposed trip to Calcutta during the summer vacation.

Distinction in Sports.

Our College has earned a name in the field

of sports. Our team played the Final in the Delhi University Volley Ball Championship. Our team stood runners-up in Volley Ball Finals. In Kabadi, our team went up to the Semi-Finals stage. Our students secured first places in many items in Delhi University Athletics. Our college secured first place in Short Put, second in Discuss throw, first place in Hop-step-and-jump, and first place in running broad jump. Our college has created a new University record in 4 × 400 metres Relay race. Gurcharan Singh played in the Inter University Hockey Team. We congratulate all sportsmen, specially Pritam Singh (Captain), Balbir Singh and Surjit Singh. The credit for such performance goes to S. Pritam Singh, Physical Director.

M. J. Balbir Singh,
(B.A. Final)

The Three Ages

Not very far-off towards the west of the city, there exists a massive building in ruins. The very construction is the replica of Muslim Culture; people connect various legends with this building. It is said that Nawabs used to enjoy cold breeze during summer over here, but now all that is left of this once royal building is a few walls, a half-broken gate which at once leads to stairs that are at least hundred in number.

Only a few hours are left for the approach of the dawn. Three men are heading towards their destined goal—the building. Grave silence leads their way. No man, no bird is there to greet them except the barking dogs and the howling owls. Amidst all these awful and fearful surroundings they are marching on, as if no power can deter them. An old man a middle-aged person and a youth go together. The old, with snow-like hair, wrinkles and a sign of grim determination on his face, kneeling on a stick is making his way. The middle-aged has a robust physique. He is following the foot-steps of the old. Youth manifests on the juvenile face that he is going after his companions rather reluctantly.

When the building, their destination, was at a stone's throw, the old broke the ice and said,

"A few steps more and we will be relieved of our anxieties."

Middle-aged—"Facing big calamities I bore with my domestic life—a very wretched life—in the belief that the old order will change yielding place to new. But this remained mere wishful thinking. The Cup of Patience is brimful now. I must finish myself and end the tragic chapter of my life."

Youth—"I committed many sins. Parents, when they were alive, used to live on alms and alms is the legacy to me also. I am the most unfortunate man and so must embrace death to get rid of the most deplorable condition of my life."

Old—"Friends, time is very short. Dawn is in the offing. An hour more, and it will be over us. Let us step into the building hurriedly lest one may detect us. Be careful, there is darkness allround the stairs. Why need we be careful, when we have come with an aim to befriend 'Yama'."

All the three reached the top of the building. A cold wind was blowing; the middle-aged and the youth were shivering as if they were not prepared to face the spell of cold-waves. The Moon, on the firmament, behind the clouds, was witnessing their fancies.

The old man said, "Here is the dome from where we all shall jump down. Be ready."

The old man now climbed the dome. The Youth and the middle-aged with feelings of fear, looked upon each other. Signs of weakness were developing on their faces. The very thought, that death is so close to them, made their looks awful.

"Are you afraid of death, why so? Die we must," said the old.

The trembling youth said, "I am feeling a bit perplexed. To commit suicide is a sin, says my inner voice. Should I defy the dictates of my conscience?"

Old—"You innocent chap! This you should have thought earlier. Come on, do not delay. Death is the only remedy for our worries."

Middle-aged—"Life is very precious. One must not make hurry in ending life. Not to speak of the youth, I, too, am losing faith."

The old man got exasperated and cried, 'Both of you have gone astray! You cowards!! Why at all have you come over here? Ponder a little. Peep into yourself. You are a thief. You broke open the lock of Ram Prasad, the jewellery merchant. You ruined your family by over-drinking and over-gambling. Poverty looms large on you so much so that you cannot afford two square meals a day. Is this not true? Death is preferable to this sort of wretched existence. Let us finish ourselves as the end of life will be an end of worries.'

Middle-aged—"You sexagenarian, just think! The Youth to whom you are recommending death as panacea of all ills is a bud to blossom. Even I, who am on the way to senility, am getting bewildered."

The old thundered—"Your phraseology has disillusioned him. Happy life, even for you, is a mirage. You are the father of four girls of marriageable age. The performance of marriage of even one daughter led you to the cruel jaws of the money-lender. Day and night you are haunted by the police and the money-lender. How are you going to manage for your two kiddies? Come on, there is still time left. The dawn is just approaching. In the world of to-day wealth is the key to happiness and in the absence of wealth, life is a sum total of miseries and calamities. We cannot enjoy the bliss of the world. Our economic emancipation lies in death.'

Youth—"You may die if you like. I have yet to live."

Old—"Die I must, but what brought you here?"

Youth—"You deluded me to come here. You have enjoyed for more than sixty years. How can I cut short my life so early!"

Middle-aged—"My family will be ruined. In my absence who will look after them? I shall some-how or the other manage the marriage of my daughters even if my life is mortgaged."

The old man had almost gone mad over their remarks, 'You imbeciles, impotent! Fear of death has overwhelmed you. You boy, where would you go when the police comes to arrest you? And where would you (middle-aged) be, if the money-lender sues you in the court? Will you offer stones or your own flesh if your children ask for bread? Go away both of you, go away. Do as you like—I must die.'

Youth—"Do not be sentimental, you old fellow. Think with a cool mind and enjoy the worldly pleasures, a little more."

The old man roared and seemingly shocked them with the words, "Dare, hold me, you cowards! Lo, hold me!!" Then he jumped down, followed by a splash and then peace reigned all round.

Rays of the rising sun had hardly reached the dead body, when the passers-by collected round the corpse in the most quering mood.

'Whose body is this?' 'Whose body is this?' 'Some old man died' came the reply. 'No! it is not only an end of old age—it manifests two frustrated ages—youth and middle-age'—was the last and most significant reply that echoed all round!

(D. P. SAXENA)
(B. A. Final)

The Flower-Vase

Arranged by "GARDENER"

"The flower-vase holds
Flowers that fade—
And flowers that bloom."

Some Definitions :—

Employment Exchange Bureau—is the place where no jobbery is done in helping men to get jobs.

Banker—is a man who lends you an umbrella when the sun is shining, and wants it back, the moment it starts raining.

Professor—is a man whose job is to tell students how to solve the problems of life, which he himself has tried to avoid by becoming a professor.

Pessimist—is one who thinks every body is as nasty as himself and hates them for it.

Diplomat—is a man who remembers a lady's birthday but forgets her age.

Diplomacy—is when you call a woman a kitten and not a cat, a chicken, not a hen, a duck, not a goose, a vision, not a sight.

An old digger—is a Miss with a mission, who sooner or later, expects to find a man with a mansion.

Life—is a battle without armistice—between invisible forces.

Some Pieces of Wisdom :—

It is not easy to find happiness in ourselves and it is not possible to find it else where.

People who fly into rage always make a bad landing.

Throw anything earthly towards God, and it comes down again.

Education is not the learning of three R's but the development of three H's, the hand, the head and the heart.

The greatest danger in deceiving others is that one will surely end by deceiving oneself.

Experience is the name which we give to our mistakes.

Some Flashes :—

(i) Diner : "Do you serve Crabs here?"

Waiter : "We serve anyone, sit down."

(ii) "For what was Louis XIV chiefly responsible?" asked the history professor. The eager boy in the front-row had his hand up in a jiffy, "Louis XV, Sir!"

(iii) A woman to another woman, "Yes, yes, I know that your husband is a professor, but what does he do for a living?"

(iv) Two boy-scouts were camping in the woods and were hiding under the blankets to ward off hordes of mosquitoes. One of the kids saw a couple of lightning bugs and said to his companion, "We might as well give up, Tony those mosquitoes are out searching for us with lanterns."

PRITHVI RAJ AHUJA,
(2nd B.A.)

COLLEGE UNION 1952-53

SITTING: (Left to right)—Bajjit Singh Zakhmi, Krishan Cheddla, Principal Sachdev Singh, Prof. Amrik Singh, S.K. Khara, R.R. Inda

Community Projects

Community projects, as the name suggests, are the multi-purpose projects for the benefit and welfare of the nation.

Seventy-five per cent of the population of India lives in villages. Mahatma Gandhi—"Father of the nation"—attached great importance to schemes of rural uplift like small-scale industries and hand-loom weaving. These projects cover a wide field of activities, like public health, medical facilities, improvement of communication and transport and specially agriculture.

India is facing a food deficit for the last ten years. We have already seen with our own eyes the most horrible Bengal famine of 1943 which eclipsed all past records in horror and terror. "The description of life in Calcutta", wrote the *New Statesman*, London, "read like extracts from some medieval chronicle of Black Death."

Oh ! God ! that bread should be so dear,
And flesh and blood so cheap.

We have been depending for good grains on foreign countries. So, clouds of famine have been hovering over our country all the time. The first and the foremost duty of the government is to provide food to all the people of the country. If food grains are not available at reasonable rates, the law and the order of the country is disturbed, as has been done in parts of Madras, Bengal and Bihar. The government has rightly given the first place to the food problem to keep law and order in the country. The area under irrigation will increase to a very large extent when the community projects begin in the country. Power will also be supplied for agriculture when river projects begin to supply electricity. Thus not only the food

problem will be solved but also prices of commodities will be reduced. Pandit Jawahar Lal Nehru put before the *House of People* the *Five Year Plan* on the 8th of December 1952. It will involve an expenditure of Rs. 2,069 crores, out of which Rs. 765 crores have been allotted to community projects and agriculture. Keeping in view, the above figures, the government has allotted a fair amount of money to the projects.

The Five Year Plan aims mainly at the completion of projects already under construction which are estimated to cost Rs. 765 crores. In matters concerning irrigation and power, the report emphasises the need of following a comprehensive policy on an all-India basis. It has been suggested that in all areas brought under irrigation, a betterment contribution should be levied. The states also have been asked to set up irrigation development funds.

The projects will develop agriculture, large scale industries and cottage industries. The government has already opened three projects at Etawah, Faridabad and Nilokheri.

The government began projects on 2nd October, 1952, under "Indo-U. S. Technical Aid Programme". The agreement was signed on 5th January, 1952. There is a great criticism against the agreement all over the country. Some critics think that our newly achieved freedom has been put in danger, so they are against the above agreement. Although U. S. A has rendered financial and technical help to India, it cannot interfere in our internal affairs and our other problems, because we are planning and acting upon these schemes in our own way. "With

help and co-operation do nations grow ;" so help and co-operation from all quarters should be welcomed.

With a view to seeing that the major portion of the funds allotted may not be wasted on the professional social workers, the community project administrator has drawn up proposals under which villagers, in a project area, have to contribute a certain portion of the expenses either in labour or in cash. Displaced persons from Pakistan supplied skilled and unskilled labour at Nilokheri Project to construct houses, and health centres.

These projects will benefit villagers to a large extent, agricultural production will increase, small and Cottage industries will help to lessen the pressure on land and villages will look neat and clean if these are carried out by honest and efficient persons. Let all of us wish it success, and hope prosperity for the masses. The 2nd Oct. 1952 will be regarded as a red letter day and it will attain significance in the history of Free India.

PARSHOTAM DAS SINGLA, (B.A. Final)

'Indu'

"How hot it is these days? I think we must leave for Mussorie as early as possible."

"Oh! No! How can we?"

"Why not? It is very pleasant there. We will enjoy a lot. You will surely like the place. We must leave for Mussorie to-morrow evening. Come on, there is no time to waste."

"Certainly not. Do you remember, only last month you refused to visit the Taj when my younger brother proposed it? I requested you not to disappoint him. But you refused and said that you had made up your mind not to go outside Delhi. This time I have made up my mind not to leave this place."

"As you please. Any how, I shall go and can assure you that in a month or two, you will come running up to me."

"Never! Never! Do you think I cannot live without you? But my dear, you should not wire to me about your ill health, otherwise I shall have to run up."

"Darling, I shall never do that."

This was the conversation between a newly married couple, Raj and his lovely wife Prem.

They had married a few months back. The day after this conversation, Raj left Delhi for the hills.

After a week or so, she received a letter from Raj. She opened it hurriedly and a portion of the letter read :

"Oh! Dear Prem! Life here is very pleasant. I have a girl friend here, named Indu. She is so sweet that I cannot help loving her. She is so happy with me that she has left the company of others for my sake. We daily have our tea together, we usually go together to see interesting places here—we enjoy picnics together—go to pictures together and so on. I cannot describe the joy I derive from her company. More, when we meet."

She took a deep sigh and said, "My Lord! Who is this Indu, who is trying to snatch away my Raj from me?"

She wrote a letter to him and asked all about the girl in detail. A week later, she received another letter from him and a part of that was :

"Indu has a beautiful face and a graceful form. There are roses on her cheeks and a smile is ever playing on her lips. Her hands are so graceful and charming that nobody can help kissing her. Her curly hair add to her beauty a lot. I can only say that we have come nearer to each other."

She could not control herself, "Oh ! It is becoming unbearable, day by day. I never thought that Raj would desert me like this. I must go personally and shall see how Indu can win my husband."

It was but natural that the journey should be intolerable for Prem. Throughout her journey, she kept thinking of Raj and Indu. She could not sleep even at night. Many notions came into her mind. She was busy thinking and thinking hard. At last the tiresome journey came to an end. She took a rickshaw and made her way straight to Holiday Inn. She went upstairs.

Her whole body was trembling. Her face was red with anger, she could not enjoy the hill scenes on the way. Instead of tapping at the door, she pushed the door forcibly. She entered the room and saw Raj taking tea with a girl. As soon as Raj saw Prem, he said, "So ! you have come at last. Now, let me introduce you to my dearest friend Indu."

"Oh ! Is this Indu ?"

"Yes !" replied Raj.

Prem's anger disappeared like a dream in no time, when she saw Indu. She found that Indu, her rival, was a girl of six years. She repented her folly and misunderstanding. But that was all in vain.

"So ! I have won," said Raj.

"Oh ! yes ! I never thought you were so cunning," replied Prem, kissing the small and lovely Indu.

(RAJA RAM JINDAL, (B.A. Final)

A Journey to the Moon

A few days ago, I read in a newspaper that some Americans were planning a trip to the moon in a rocket and some people had already booked their seats. So I reserved my seat in the rocket entitled "Destination Moon."

It was a fine April morning. I was at the airport much before the scheduled time. A large crowd of people had gathered there to give a hearty send-off to the adventurous youngmen. All the other fellow-passengers had reached there and the plane was just about to leave. I heard the booming of the plane's wings. My heart sank within me. Am I being left out ? I pushed my way through the crowd and reached the plane. The stewardess — a gay youthful lady—in her blue uniform with polished buttons,

instantly recognized me and most courteously showed me in. I could see nothing but people on all the sides of the aerodrome. Big TV. cameras clicked around us. The rocket zoomed, the wings moved and we were already up from the ground. As I was thinking all about the space, the ship shot successfully and in no time, I was hanging in the sky. After a couple of hours, I reached the hanging substation which I was told was the point where the gravity of the earth and the moon neutralized each other. I just wanted to have a view of the surrounding atmosphere and I found that a damsel who had just stepped out of the ship, hanging in the air, and inspite of the best efforts to catch the ship, was proceeding away and away from the ship.

My scientific mind, then just hit upon a plan and I jumped out with two hydrogen cylinders. I loosened the screw and found that I was fast approaching the girl who was badly in need of some help to save her from the clutches of death. After a long struggle I, like a knight of the good old chivalrous days, was successful in rescuing her from the jaws of sure death.

I shall never forget those happy though too brief moments of my life when she, a poor terrified creature, clung to me like a drowning man clinging to a small shaft. We were sinking at an alarming pace down the bottomless abyss with the moon and stars staring passively at us from their distant places. I was completely dazed and knew not when the aeroplane overtook and caught us before we broke like brittle glass on the hard crust of the moon.

The moment we both reoccupied our seats, there was a great applause by the other occupants and the rocket continued its journey at greater speed. After an hour or so, the rocket struck the crust of the moon and we were at our destination with great hopes of wealth and the immortal name that this first journey to moon could bring to all the occupants of the ship.

Now we were living in the moon. We were transported to a new world altogether different from the world in which we had lived previously. I along with that beautiful young lady went to the garden, which I was told by the guide was called 'Earth on Heaven'. On all the sides of the garden there was a stream and the water ran smoothly and uninterrupted. Beyond that stream, there were lofty mountains covered with aged snow and it appeared as if some human being had made it for his beloved. But this scene can better be imagined than described.

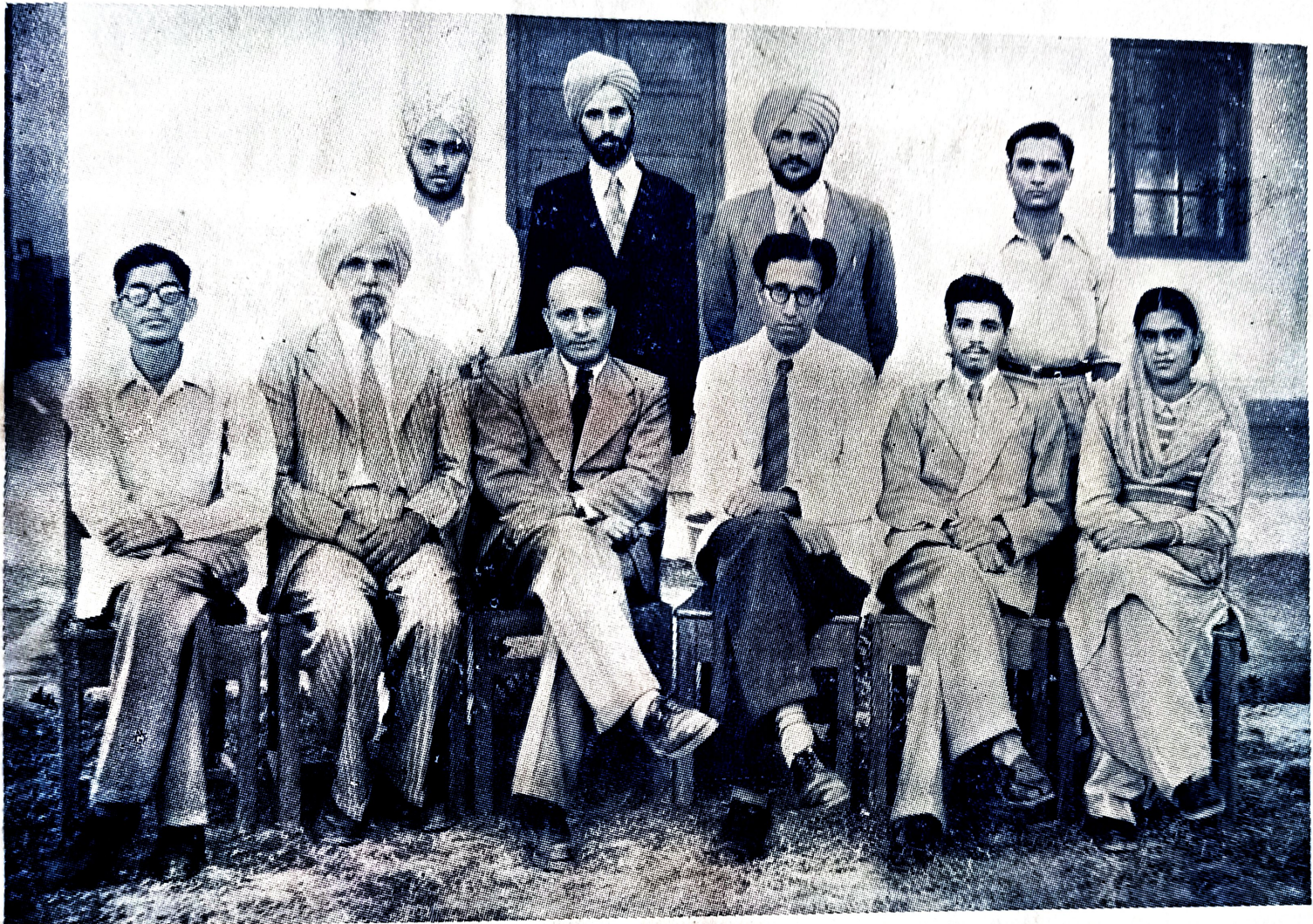
One amazing feature of our life in moon was that we could not hear even what our nearest neighbour spoke. The moon is an airless and hence voiceless body. We had to make a dozen gestures to convey even the simplest of thoughts. Every damned thing was available there in the moon, though to my great surprise, there were no factories and mills, and people were living a very luxurious life. I was given admission to this city of 'New World' after showing my identity-card.

Next day all of us decided to go back as the supply of hydrogen was limited. In the morning we packed our luggage and sat in the rocket. It came down on the earth as an eagle dives upon prey and so we were back on earth once again. The aerodrome was again crowded with people to welcome us. President Dwight D. Eisenhower was among those who had gathered to accord us a rousing reception.

Yet another happy surprise was in store for me. I had hardly stepped out of the airport with my portmanteau in my hand when Miss Lilifing (the damsel in distress) came rushing to me and invited me to her place at California. I readily accepted this kind invitation. It was in her villa that she seriously proposed a marriage between me and her. I looked into her deep blue eyes and thought, "What a treasure I would carry to my land!" I accepted the proposal. I invited one Kashmiri Pandit to fix up the date. As we were having the seventh round around the sacred fire on the fixed date, my little child came and told me, "Papa, tea is ready," And I found myself lying on my old cot in 11, Park Area.

KRISHAN CHADDHA
(B.A., 2nd Year.)

"THE POLITIQUE"
S. G. T. B. KHALSA COLLEGE, DELHI
Executive Committee

CHAIRS:—1. Lakshmi Narain Suri (G. Secretary) 2. Sachdev Singh (Principal) 3. Dr. C. J. Chacko (Reader-in-Politics Delhi University)
4. Prof. Frank S. Thakurdass (Prof.-in-charge) 5. Sudershan Kumar Khera (President) 6. Surjit Anand (Girls Rep.)

STANDING:—1. Kuldeep Singh (Prep.) 2. Inder Singh Kohli (B.A. Final) 3. Surinder Singh (1st year) 4. Ishwar Dayal Gupta (2nd year)

Suicide

On hearing this word we are startled, why? Because it is the worst thing known in the world.

I was living happily with my wife and children. At that time I thought myself to be the happiest man in the world. In the morning I used to go to my office and come in the evening and play with my kiddies and thus refresh myself. Sometimes I would soothe the baby to sleep. Then I would sit beside my wife and we would take meals together. After that we would retire for the night.

One day while I was returning from my office, I found nature dull and myself unhappy although it was the month of spring, yet I would see the green trees and grass fading away. Dogs came and barked near me. I would only see things and buildings shaking and trembling. As I reached home, I found no table with tea and other eatables in front of my room in the garden as was usual. I entered the room with a heavy heart and found my sweet heart calm and motionless, sitting on the bed and by her side was lying my dear baby with his half-opened eyes. I took his hand to feel his pulse and he at once opened his tiny eyes, looked sweetly at me, and smiled. I at once became curious. I again felt his pulse and found the child no more. It gave a severe blow to my heart. It fell like lightning on me. But his smile before death prevented me from weeping. I stood calm like a statue and did not speak for quite a few hours. The darkness of sorrow prevailed and happiness was blown away with the last breath of the child.

Later, after few months, a boy was born to my wife which pierced the cloud of sorrow. Heavenly as he appeared, the money from my pocket began to disappear. After the child's

birth my wife fell seriously ill. I spent on her treatment but her disease became aggravated. I borrowed the money from money-lenders. They gave the money without hesitation, because they knew that I had property. I went on bringing doctors and hermits and thus poured money freely for her treatment and became bankrupt. No sign of cure appeared on her face. After seven days she grew well without any further treatment.

One day the police arrived and took away my property for auction and thus to clear the accounts of money-lenders and also asked me to vacate the house within twenty-four hours. After three long months I went to my office and found my dismissal-letter on the table. I came back home with a heavy heart and sat down on my chair in the room. My wife asked me to bring flour to prepare food. I opened the dismissal-letter and gave it to her. On seeing this, she burst into tears. I pacified her. Meanwhile, the night fell, and we went to sleep without any food.

It was a moon-lit night and pleasant fragrance from the Queen of Night from the garden was teasing us, starved people. I quietly got up and came out of the house on tip-toe. I found the sky clear and full of stars. I found nature pleasant; but as compared with nature, I was gloomy. As I stepped further, I found my feet heavy and near a pool. There I saw Nature in a beautiful garment. It appeared as if it were laughing at me. As I made up my mind to jump into the pool to die, I looked down and saw my reflection in the pool brightened with the moon light. I thought that I was quite stout to do labour in the godowns to earn my livelihood and thus get shelter from the terrible hurricane that had rocked my life. I came back quietly to my bed and slept.

UPJIT SINGH
(Prep. Class)

My Room-Fellow

My room-fellow is a sociable and well-known figure. He introduces himself with a force you can feel and is a very companionable fellow. When I begin to study, he settles down with me but often diverts my attention. So I shut him up somewhere and when I let him out, he goes and sulks in a corner the whole day. But soon his anger cools down and he starts feeling hungry. So he comes to me uttering a penetrating noise and eats out of my hand. He is always to be found alert. He has done the rounds of the hostel and made himself acquainted with my hostel-fellows, although he is not very popular with them.

Like every person he is fond of games. His favourite one is hide-and-seek. He hides very cunningly behind clothes, tables and beds and it is very difficult to find him when it is my turn to trace him.

When young, he was quite at home in water and now he sometimes has community gatherings there. The warmer the weather, the more he likes it. He makes a home as far as possible in warm countries. It seems to me that he has gathered an unreasonable dislike of a smoky atmosphere. He at once runs away from it. He does not mind congestion, on the other hand he prefers it to the wide open spaces. He considers animals with intellect as his mortal enemies. Another thing, he does croon songs in the night which is particularly irritating. Sometimes he is in an affectionate mood and

does a lot of kissing. It causes the part kissed to blush and go red. But he can be quite nasty at times and we, his unwilling benefactors, are sometimes driven to the heinous crime of killing him—one of God's most widely known creatures.

Oh! Now I remember I haven't introduced him to the reader. He is our never failing summer companion.—*The Mosquito*.

[SUDARSHAN KHERA, B.A., Final]

The Real Peace of Mind

In Woman, in light, in dark
In air, in home and in every part
Man's object is but to find
The only thing 'the Real Peace of Mind'.
The 'Real Peace of Mind' is the gift of Nature
That can be found in man's own structure
He who to nature is inclined
Can have the 'Real Peace of Mind'
No wealth is required to find
The Real Peace of Mind
For Peace is not to be sold
To get 'Peace' one has to be bold.
Peace enriches the heart
And blesseth the man in the blast
The 'Real Peace' purifies the soul
But 'Peace' is had by mind-control.

(N. N. SETH, B. A. HONS. STUDENT)

Report of the College Union

It is a great achievement on the part of the students of this college to have organised themselves into a Student's Union when there were hardly fifty students in the college in the first year of its existence. Now that it has completed the second year of its existence, it has grown; it will develop into a first rate institution worthy of the college. My thanks are due to Prof. Amrik Singh who is the soul and spirit of the Union. It is his initiative that put the Union on a sound footing.

It is now universally understood that the Unions such as these have a much larger end to serve. The organized Union is the medium through which students can learn or ought to learn how to organise themselves for a useful end. Essentially a Union becomes a training ground for democratic citizenship. Students' Union is not merely a play-ground on which a few students get an opportunity to display their talents and achieve personal glory, but it has a larger purpose, namely training in citizenship. This is the yardstick by which we have to measure the success of our organisation.

The first debate was held on the subject: "In the opinion of the House, female education is harmful to the progress of the country." It is noteworthy that the prize winners were two ladies, who took up the challenge which the proposition offered. I dare say that this is a fair indication of the spirit that breathes in the Union. We hope that, when we succeed in securing a prize-trophy, we shall be able to organise an annual inter-collegiate debate, such as is organized by old colleges of this University.

The Students Union was inaugurated by Shri Shafiqur Rehman Kidwai, Education

Minister of the Delhi State. He emphasized the role of students in building up of character of the nation as a whole. I dare say also that the function was well-organised and a success on the whole.

The symposium on *Five Year Plan* held on the 21st Feb. 1953 was a grand success. Among the speakers were Shri Jaipal Singh, M.P., Prof. Mukherjee and Prof. Sethi. The Plan was dissected and constructive criticism offered. We expect to stage a Punjabi Drama in the near future.

(KRISHAN CHADDHA, President)

REPORT OF THE 'POLITIQUE'

The 'Politique', society for political science students, was formed through the efforts of Franks S. Thakurdas and was inaugurated by Dr. C. J. Chacko, Head of Department. Political Science, Delhi University. Mr. Sudarshan and Mr. Lakshmi Narain Suri were selected President and Secretary of the Association.

Although Prof. Frank Thakurdas left us in the middle of the session, we have not relaxed our efforts and under the able guidance of Dr. Ramesh Narain Mathur, we have been carrying on our programme of holding seminars and talks by distinguished Indian and Foreign scholars. Dr. N. Palmer of Pennsylvania University Prof. M. R. Goodall of Colorado University and Mr. J. J. S. Garner, Deputy High Commissioner for U.K. in India have so far given talks on 'The American Presidency', 'American Constitution', on 'Britain Today' respectively. We are also proposing to hold a symposium in the near future.

(L. K. SURI)

N.C.C. Report

The N.C.C. unit of the college, consisting of 45 cadets was raised in July, 1952, and was combined with the N. C. C. unit of the Nir-mala College to form the Headquarter Company. Regular parades started in the month of August. It is noteworthy that our cadets from the very beginning created a very good impression. Almost a month later, the Annual Camp of the I Delhi Bn. (N. C. C.) was held at Khanpur, in which 8 colleges of Delhi, including our own participated. 44 out of a total of 45 cadets of our college attended this camp, thus showing the highest percentage of attendance amongst the participating Colleges. In the Camp our cadets acquitted themselves as well as was expected of them : they won Volley Ball, Hockey and soft Ball Rounders Championships ; in the C.O's Athletic meet, they won the first position ; and in military training and general behaviour they were inferior to none. In Lines Discipline, we were declared the second best company, first position going to the Commerce College. Our Cadet Pritam Singh was selected for the Special Guard which was mounted on all important and special occasions. In the variety show that was arranged at the close of the Camp, our cadets brought credit to the college by their amusing and admirable programmes.

These achievements alone would be more than enough for a unit which is yet in the first year of its life, but that is not all our achievement. About 10 of our cadets were selected for presenting a Guard of Honour to the Vice-Chancellor, Dr. Sen, who retired on 31st January and 2 of our cadets, Baljit Singh and Pritam Singh were chosen to participate in the Republic Day Parade. In the All-India N. C. C. Athletic Meet held on 27th January, our cadet Pritam Singh won the first position, achieving a distance of 25 ft. and 8 inches, thus, incidentally bettering the University of Delhi shot put record. It is a matter of great credit to us all that he was the only cadet of the I Delhi Bn. (N. C. C.) to have won an individual prize at this meet. When the athletics of the Bn. (N. C. C.) take place in the near future, we hope to win leading position again.

Another noteworthy feature is that in the matter of general attendance on parades, we are second only to the Commerce college.

Baljit Singh Zakhmi has been promoted to the rank of Cpt. and Pritam Singh, Jogindra Nath, Chheda Lal, Dalip Singh and Charanjit Singh have been promoted to the rank of L/Col.

FAUJA SINGH, M A., *Leit.*

S. G. T. B. KHALSA COLLEGE, DELHI.
N. C. C. UNIT (1st Delhi Battalion)

GAMES AND ATHLETICS

It is the second academic year of the college. Our college participated for the first time in the Delhi University Athletic meet. Our Athletic achieved a marked success in various events and at the same time established a new university record in 4x400 metre relay race. This credit goes to S. Pritam Singh, Physical Director, who himself is a wellknown sportsman and athlete of Khalsa College, Amritsar, and S. Harbhajan Singh, Sports President.

ATHLETICS

Our College Athletic team participated in the Delhi University Athletic meet held at Delhi University grounds. The following students secured the under mentioned positions.

1. Surjit Singh
 - (i) First in Long Jump.
 - (ii) First in Hopstep & Jump.
 - (iii) Third in Javelin throw.
2. Pritam Singh
 - First in Putting the Shot.
 - Second in Discus throw.
3. Sardul Singh, Jagmer Singh, Balbir Singh, Surjit Singh.
 - First four in 4x400 meters relay created a new Delhi University record.
4. Same Students.
 - Third in 4x100 meters relay.

On the whole our position was Third in the Delhi University.

VOLLEY BALL

We have an excellent team in

Volley ball. In Delhi University volley ball tournament, we reached the finals beating Delhi College (the holders of last two years) in the samifinal after a fine game. We lost in the final. So our Volley ball team is runners up in Delhi University. The outstanding players are Iqbal Singh, Jaswant Singh and Sat Narain.

HOCKEY

Our Hockey team did quite well. In the Delhi University League Hockey championship we gained good points. Our college player Gurcharn Singh was selected in the University team to represent the Delhi University in the All India Inter'varsity Championship which was held at Saugor. Gurcharan Singh was also awarded Delhi University colour.

BADMINTON

This game is very popular among the girls students. It is all due to the secretary of Badminton, Miss Jasbir Kaur. Surjit Kaur and Balbir Kaur are outstanding among the girls. We do not encourage this game among the boys but still We have players like P.N. Kakar and Bhatnagar.

OTHER ACHIEVEMENTS

Our athletes took part in Delhi Olympic. Last year we sent only two compitetors but this time we sent ten. Our college team earned a good name. This was an open compitetion in which

military, airforce, police, and many other good teams participated. Our college athletes got remarkable positions. Surjeet Singh and Sajjan Singh got prizes. Surjit Singh was awarded the championship of the Senior Section. Sajjan Singh got second place in putting the shot. He was unfortunate to miss the prize in discus throw.

Our two athletes represented the University side. Otherwise we could have done still better. We hope next year we will be able to do much more.

OUR ATHLETIC MEET

Two university records—Hop Step and Jump and Shot Put were bettered at the Annual Athletic meet of the S.G.T.B. Khalsa College, Delhi, which ended on the 27th Feb. 1953.

Surjit Singh lowered the university record in hop step and jump, by covering 44 feet, while Pritam Singh established a record in putting the shot 36 ft. 7 in.

Sajan Singh also performed creditably, standing first in discus throw, hammer throw, and javelin throw.

Surjit Kaur was outstanding in women's group, finishing first in 50 and 100 metres.

The general standard was fairly good.
Results:—

HIGH JUMP: Surjit Singh 1, Kuldeep Singh 2, Amrit Prakash 3. Ht. 5 ft. 3 in.

200 METRES: Balbir Singh 1, Jagmer Singh 2, Sardar Singh 3, Time 27 secs.

HAMMER THROW: Sajan Singh 1, Pritam Singh 2, Jaimal Singh 3. Dist: 65 ft. 8 in.

800 METRES: Nirmal Singh 1,

Balbir Singh 2, Charanjit Singh 3, Time: 2 min. 33 secs.

JAVELIN THROW: Sajan Singh 1, Pritam Singh 2, Jaimal Singh 3, Dist.: 131 ft. 6 in.

HOP-STEP & JUMP: Surjit Singh 1, Jagmer Singh 2, Harbans Singh 3. Dis.: 44 ft.

DISCUS THROW: Sajan Singh 1, Pritam Singh 2, Jaimal Singh 3, Dist.: 89 ft.

LONG JUMP: Surjit Singh 1, Sardar Singh 2, Sood 3, Dist.: 19.3 ft.

SHOT PUT: Pritam Singh 1, Bhim Sen 2, Saxena 3, Dist.: 36 ft. 7 in.

100 METRES: Surjit Singh 1, Harbans Singh 2, Kanwarjit Singh 3, Time: 11.6 secs.

400 METRES: Balbir Singh 1, Jagmer Singh 2, Sood 3. Time: 1 min. 2.5 secs.

1,500 METRES: Gurbachan Singh 1, Kuldeep Singh 2, Nirmal Singh 3, Time: 5 min. 10 secs.

4x100 RELAY RACE: III Year Class 1, 1st Year Class 2, II Year Class 3.

4x400 RELAY RACE: 1st Year 1, 2nd Year 2, Prep: Class 3.

WOMEN'S GROUP

50 METRES: Surjit Kaur 1, Devindra Kaur 2, Jaswant Kaur 3.

100 METRES: Surjit Kaur 1, Devindra Kaur 2, Jaswant Kaur 3.

LONG JUMP: Balbir Kaur 1, Devindra Kaur 2.

SHOT PUT: Devindra Kaur 1, Jaswant Kaur 2, Indra Chopra 3.

(Games Secretary)

STUDENTS IN THE COLLEGE 'EYE'

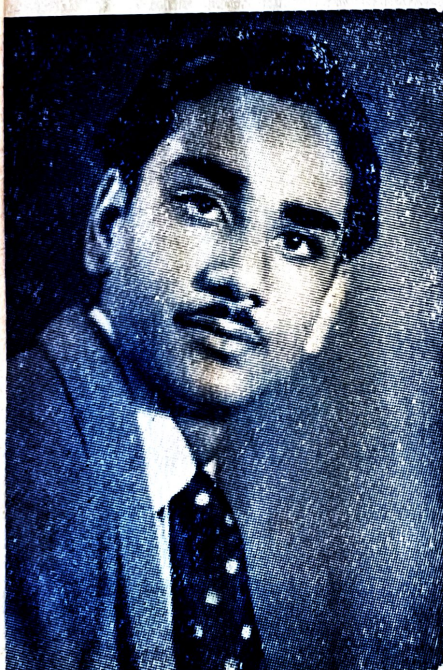
KRISHIN CHADDHA
President, College Union

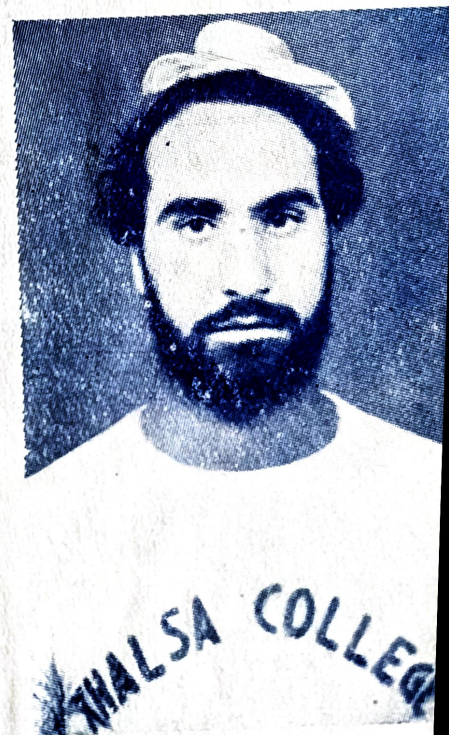
GURCHARAN SINGH
Inter' varsity player
of Hockey

SURJIT SINGH
Best athlete of the college,
Champion athlete
of Delhi olymic meet.

P. R. AHUJA
First in the 1st B. A.
Examination.

PRITAM SINGH
Captain, Athletic Team
University record
holder in Putting the sh

STUDENTS IN THE COLLEGE 'EYE'

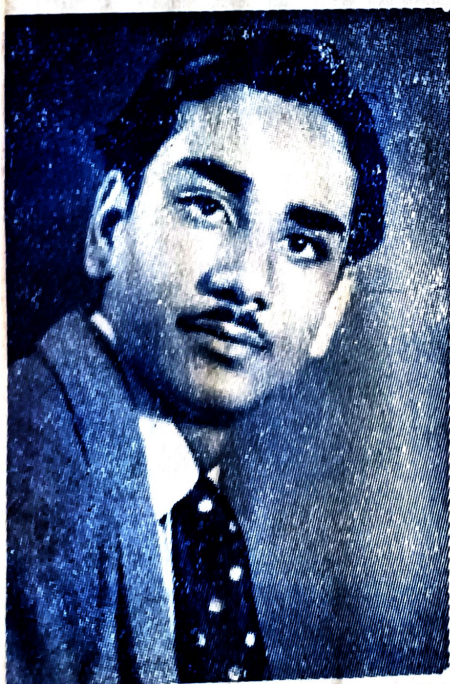
KRISHIN CHADDHA
President, College Union

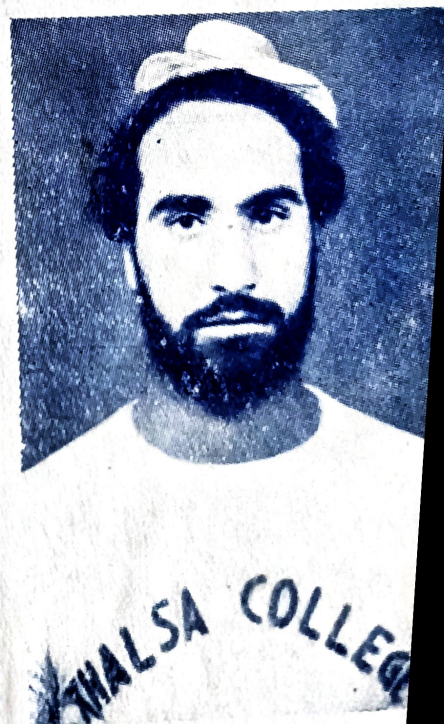
GURCHARAN SINGH
Inter' varsity player
of Hockey

SURJIT SINGH
Best athlete of the college,
Champion athlete
of Delhi olymic meet.

P. R. AHUJA
First in the 1st B. A.
Examination.

PRITAM SINGH
Captain, Athletic Team
University record
holder in Putting the sh

ANNUAL REPORT, 1952-53

This college christened as the Sri Guru Teg Bahadur Khalsa College, Delhi, in July, 1951, was sponsored by the local Gurdwara Prabandhak Committee and I wish along with you, if I am permitted to voice your feelings, to congratulate the committee for having planted this sapling of culture in the heart of Delhi where an institution of this nature was a longfelt need of its residents. The idea of opening a new college of the status of a first grade Constituent College of the University of Delhi was a brilliant and an ambitious one. It was clear foresight and wisdom on the part of the Gurdwara Prabandhak Committee to have associated in the management of the college a certain number of very prominent citizens of Delhi, whose integrity and ability for constructive work are well-known. It is due to the concerted efforts of these gentlemen that the young sapling,

hardly a couple of years old, has begun to blossom.

The college has today 151 students on rolls. When I took over in June, 1952, I was rather embarrassed to find the low figure of 19 students on rolls of the college, but the efforts of Principal Tara Singh of the Sri Guru Tegh Bahadur Khalsa Higher Secondary School combined with those of the college staff, particularly those of Messrs Pritam Singh, J. N. Mathur and Harbhajan Singh, were responsible for enrolling as many as 180 students. The number was at once encouraging and this necessitated the employment of additional staff.

The staff consists of 15 members with very high academic qualifications. In the recruitment of the staff, we kept pure merit based on qualifications and experience in view, and this resulted

in maintaining a high academic standard of education in the college. The additional staff consists of (1) Dr. Gobind Singh, M. A., LL. B., Ph. D., Head of the department of English, (2) Dr. Dalip Singh, M. A., Ph. D., Head of the department of Economics, (3) S. Bhajan Singh, M. Sc., lecturer in Physics, (4) S. Surinder Singh Kohli, M. A., Gyani, Head of the department of Punjabi and (5) S. Balbir Singh, M. A. lecturer in Punjabi. During the year under report, there have been a few replacements. S. Mohinder Singh Kohli, who left us for ever for his heavenly abode, was replaced by Mr. Balwant Singh, M. A. Messrs Frank S. Thakur Das and B. S. Mathur were substituted by Dr. Ramesh Narain Mathur, M. A., Ph. D. and Mr. Sri Krishan Chandra, M. Com., while S. Gurbaksh Singh Oberoi, M. A. took the place of S. Diljit Singh.

The college is a Constituent College of the University of Delhi and affords facilities for teaching all the Arts subjects up to the Degree standard and up to M.A. in Punjabi.

We already have science in the Preparatory class and the University has accorded necessary permission to our registering students for the B. Sc. (Pass) and (Honours) courses from the coming admission to be made in June and July, 1953. Affiliation for Pre-medical and B. Com. courses is also expected shortly. We have for use three spacious laboratories of science, and these, it is believed, will attract students. Dr. Gobind Singh, M. A., LL. B., Ph. D. of the college is participating in the teaching of M. A. classes in English in the university. M. A. teaching in Punjabi is an entire concern of our college.

CO-EDUCATION.

We have about a dozen girls on rolls. They get instruction alongside boys, but they have a separate common room where magazines and newspapers are provided. The common room is adjacent to the Staff-room on one side and the Library on the other. This gives them easy access to the Library. All the girls are placed in a separate tutorial group under a separate tutor. Mrs. M. K. Sachdev comes frequently to the college and looks after their needs and solves their difficulties.

The presence of girls in a Boys' college for purposes of education has been found on the whole to have a very healthy effect on discipline. Students learn etiquette and manners by living like brothers and sisters and thus find an honourable place as cultured members of society.

With the starting of the pre-medical classes we expect a large number of girls to the college and perhaps we shall have to find a bigger room and a permanent woman tutor for them.

The College is housed in the western wing of the new building of the Sri Guru Teg Bahadur Khalsa Higher Secondary School and consists of 5 small and 8 big rooms, each with a capacity of 30 to 100 students. The three science laboratories in the eastern wing are also being partly used by us.

The college being a Constituent College has at a future date to shift to the University enclave as required under the statute, and with this in view, we have applied for a site in the University Campus.

COLLEGE LIBRARY

The College Library has begun to grow steadily. The number of books added this year is 1000. This brings the total to about 3000. Students and Staff have been making good use of the books and magazines. Some furniture including a few almirahs have been provided in the Library. The work of cataloguing and classifying books on the Colon System of Dr. Ranganathan is nearing completion. Sets of books have been presented to us by the American and Russian Embassies. Hon'ble S. Gurmukh Nihal Singh, Speaker, Delhi State Assembly has sent a number of books on Economics and Politics. R. B. Basakha Singh has also presented a number of books to the Library. We heartily thank these donors. We hope generous persons will offer contributions in money or books for making the Library worthy of a great college in the metropolis of India.

COLLEGE UNION

The College Union was inaugurated by the Hon'ble Mr. Shafiq-ur-Rehman Kidwai of the Delhi State in September, 1952. It has created great enthusiasm among the students of the College. The Union President, Mr. K.C. Chadda, who has proved to be a good organiser, was able to hold a college debate on—"In the opinion of the House, education of women is detrimental to the progress of the country"—and a symposium on the Five Year Plan. Speakers representing different shades of opinion participated in the symposium.

Mr. Jai Pal Singh, M. P. who presided over the function winded the symposium in a manner which was featured by repeated applause and left an informative and educative impression

on the minds of the students.

The activities of the Union were supplemented by a systematic series of Extension lectures. More than a dozen distinguished speakers addressed the staff and students of the college during the year. Prominent amongst these were (1) Hon'ble Sardar Gurmukh Nihal Singh,, Speaker of Legislative Assembly, Delhi, (ii) S. Mohan Singh, Managing Director, the Bank of Patiala, (iii) Mr. F. Durrani, Press Attache of the Afghan Embassy in India, and (iv) Dr. J.J. Chenoy of the University of Delhi. They spoke on such varied subjects as the 'Life of Sri Guru Teg Bahadur', 'Educational system in U. S. A.' 'Muslim poets in Hindi' and 'Education in U. S. S. R.'

We are very grateful to all these gentlemen who honoured us with their visits and gave us the pleasure of listening to their views on various topics. We are sure that scholars and public men of eminence will continue extending their help to us for which we are shallfied indebted. Such occasional visits by them are of great help to students who feel inspired by such contacts and incidentally learn quite a deal about subjects on which the speakers are great authorities.

Under the auspices of the Union we had an interesting and lively programme on the Lohri Day. It is hoped that in the year to follow, the Union will play a livelier and more vigorous role in the social and cultural life of the college students.

BAZAM-I-ADAB

We have an academic association under the name of Bazam-i-adab. It goes to the credit of Prof. Jagan

Nath Mathur, the President, and the Secretary of the Bazam-i-adab that they were able to hold a very interesting symposium in Urdu poetry on 7th February, 1953. The symposium was well attended and Urdu poets of all shades participated in it. Poets of renown kept the audience in good humour and thus brought a good success to the credit of the association. Our thanks are due to Kanwar Mohinder Singh Bedi for having consented to preside over the symposium.

PUNJABI SABHA

The college has a Punjabi Sabha under the able guidance of Prof. Surinder Singh Kohli. Besides other cultural activities, the Sabha was able to organise a Kavi-Darbar on 3rd March. Poets of renown participated in the Durbar. Social activities of this nature give a training to the imaginative side of the young students. It gives an incentive to the budding poets with the result that in due course they become valuable members of society.

THE POLITIQUE

A society organised and run by the students of Political Science under the guidance of Dr. Ramesh Narain Mathur has, besides its own fortnightly seminars, been able to get the benefit of a number of lectures from outsiders like Dr. Palmer of the Pennsylvania University, Dr. M. R. Goodall of the American Embassy and Mr. J. J. Garner, Deputy High Commissioner of Britain in India. They spoke on American Presidency, American Constitution and political conditions in present day Britain respectively. Besides this, two students read papers on "Theory of Karl Marx" and 'Internati-

onalism' in their college seminars. The activities of the Society have been able to stimulate a great interest and enthusiasm among students on current problems of modern government and constitution.

Besides these cultural and educational societies, we have the Economics society under Dr. Daleep Singh, M.A., Ph.D. The society has held several seminars and has created interest in problems of economics of the present day among students.

SPORTS AND ATHLETICS

The sports and athletics association of the college, under the able guidance of S. Pritam Singh, our Physical Director, has been promoting physical welfare of the students. Although the college does not possess any grassy playgrounds or lawns, our teams in hockey, football, volley ball and Kabaddi have featured well in the university meets. The hockey and volley ball teams were able to give on the whole a good account of themselves. Of the hockey players, Gurcharan Singh was selected by the Delhi University for the Delhi University Hockey team to play in the Inter'varsity hockey championship held at Saugor. The good and well balanced Kabaddi team which lost in the semi-final to the Hansraj College had eliminated as many as 4 colleges before it reached the semifinal. The volley ball team eliminated all the rest of the colleges except the Hansraj to whom they yielded in the finals. Jaswant Singh played a prominent part in the finals. The badminton club is becoming popular both among boys and girls. P. N. Kakar reached the finals in the badminton meets but was unfortunate to lose in the finals. Girls have a separ-

rate badminton court in the unroofed hall and make good use of it.

On the athletics side, our college entered the University meet with 10 athletes and achieved a high position in the order of winners. Surjit Singh alone bagged three prizes,—1st in long jump, 1st in hop-step and jump and 3rd in Javelin throw. In the relay race 4 x 400 yards, our team headed by Balbir Singh won the race and created a new Delhi University record. In the 2nd relay race 4 x 100 yards, they stood 3rd and won a point. The members of the sports and athletics association have brought a good name to the college in the very first year of its inception and this feature alone is bound to prove a source of attraction for fresh admission. Our Annual Sports Day was held on the 27th February this year. It was inaugurated by S. Atma Singh Namdhari, M. P. It was attended by a large crowd and as many as 40 competitors participated in the various events. Two university records were bettered. They were Hop-step and Jump—44 feet—by Surjit Singh and Putting the shot 36'-7" by Pritam Singh Dham. Girls of the College also participated in the college meet and bagged several prizes.

N. C. C.

The National Cadet Corps of the College consisting of 45 cadets was raised in July, 1952, and was combined with the N. C. C. Unit of the Nirmala College to form the Head Quarter Company. Regular parades started in the month of August. It is note-worthy that our cadets from the very beginning created an impression of their worth. In November, the Annual Camp of the 1st Delhi Battalion

N. C. C. was held at Khanpur in which 8 colleges of Delhi, including our own, participated. 44 out of a total of 45 of our cadets attended the camp, thus showing the highest percent of attendance among the participating colleges. In the camp our cadets acquitted themselves as nicely as was expected of them. They won Volley ball, Hockey and Soft Ball Rounders Championships. In the C. O's Athletic meet, they won the first position. Our cadet Pritam Singh was selected for the special guard which was mounted on all important occasions. In the variety show arranged at the close of the Camp, our cadets brought credit to the college through their very interesting items.

These achievements of our unit in the first year of its life is not all. About 10 of our cadets were selected for presenting a Guard of Honour to Dr. Sen, the retired Vice-Chancellor, and two of our cadets Baljit Singh and Pritam Singh were chosen to participate in the Republic Day Parade. In the All India N.C.C. Athletic Meet held on 27th January, our cadet Pritam Singh won the first position in Shot put, (Distance 35 ft and 8 inches), thus incidentally bettering the University of Delhi shot-put record. It is a matter of great credit to us all that he was the only cadet of the 1st Delhi Battalion N. C. C. to have won an individual prize at this meet. Besides all this, six of our cadets have earned promotions from the rank of sergeant to L/Corporal.

OUR NEEDS

Our failings will be many and needs varied. We are not yet out of the wood. We are not on the grant-in-aid list of the Government. As you

must appreciate, no educational institution can hope to go on its own efforts exclusively without impairing its efficiency and standards. We applied for this grant in November, 1952, and followed it up too, but so far, our application has not met the desired effect.

Our efforts in imparting education to the University students will bear fruit. It may be like a pinch of sand added to the mount Everest, but whatever little we shall do in the field of education in one definite way of nation-building activities of India will be a realisation of our urge and deep affection for our own country.

Now, before I close my report, I must express a deep sense of gratitude to the University of Delhi in general, and to the Deans of Arts and Science faculties in particular for having helped and guided me in several ways to put this baby of a college on a firm footing. They have been able to grant me recognition in almost all the subjects, I applied for, with the result that the college presents a shape of a full fledged college of the University.

Thus the present picture of the College is clear to my mind and to the mind of practically every body so that the college is going to be a success and the credit of this goes to the encouraging

spirit and co-operation of my colleagues in the college, to the public of Delhi and particularly to the Gurdwara Prabandhak Committee, its parent body presided over by Bawa Sardar Bachittar Singh with Sardar Dan Singh as its Secretary. I owe my thanks to the donors of all categories who have given us generous donations and extended a helping hand in one form or the other. Rai Bahadur Sardar Basakha Singh, Sardar Sahib Sardar Shivdev Singh and Sardar Sahib Sardar Arjan Singh have, besides giving generous donations, instituted three running trophies, one each for the (1) Best Cadet of the N. C. C. (2) The best athlete and (3) The best player of hockey. Sardar Ranbir Singh of the Ranbir Import and Export Company deserves my personal thanks for having instituted five stipends of the value of rupees ten each, for poor and deserving students in the college. These gifts have encouraged me and my students a great deal and I feel a sense of gratitude to these educationists.

At the end I must offer my thanks to the college lecturers and the Ministerial Staff who have shown a sense of team work in raising this edifice of knowledge and culture in the heart of Delhi.

SACHDEV SINGH
Principal.

सम्पादकीय

राष्ट्र भाषा हिन्दी की उन्नति के लिए कॉलिज में अभी कोई पग नहीं उठाया गया है। अधिकांश विद्यार्थी इसके प्रति उदासीन से रहे हैं। सिवाय इस के कि वे परीक्षा विषयक पुस्तकों तथा अन्य कहानी किस्सों का अध्ययन करते हैं, कोई रचनात्मक कार्य नहीं किया गया। यदि हम अन्य साथी कॉलिजों की ओर दृष्टिपात करें तो ज्ञात हो जाएगा कि इस भाषा के प्रचारनार्थ कैसे २ कदम उठाए गये। किसी भी कार्य को प्रारम्भ करने में कठिनाइयों का सामना करना पड़ता है। हमारे कार्य में भी यदि कठिनाइयाँ आती हैं, तो आएं। निराश न हो कर हमें उनका स्वागत करना चाहिए। आंधी तूफान की तनिक चिन्ता न कर जो अपने निर्दिष्ट मार्ग पर अग्रसर हो चला जाता है, जग में वही सफलता प्राप्त करता है।

गत वर्ष दिसम्बर में कई साहसिक विद्यार्थियों के प्रयत्न से 'हिन्दी सभा' स्थापित की गई। इसके मन्त्री श्री-सुशील कुमार जोशी नियुक्त किये गये हैं। सभा का विधान भी बन गया है परन्तु उसने अब तक कोई रचनात्मक कार्य नहीं किया। इस माह एक कवि-सम्मेलन के आयोजन का विचार है। इसका आयोजन शीघ्रातिशीघ्र हो जाना चाहिए। हमारी शुभ कामनाएं 'हिन्दी सभा' के साथ हैं और हिन्दी के प्रति अपने उत्तर दायित्व को अनुभव करते हुए, आशा है समस्त विद्यार्थी इसके लिए पूर्ण सहयोग देंगे।

'तेग' का यह प्रथम अङ्क आपके कर-कमलों में

है। मनोरंजक कहानियों, विचारशील लेखों और रसीली कविताओं से ओत-प्रोत, सज्जी सजाई, नव-नवेली सी, भविष्य के लिये आशाओं का सहारा लिए, यह आपके समक्ष उपस्थित है। आशा ही नहीं, पूर्ण विश्वास है कि इसका यथोचित स्वागत होगा। पत्रिका पूर्णरूपेण विद्यार्थियों की ही है, अतः इसे सफलीभूत बनानेका श्रेय भी उन्हीं को जाता है। जिस संख्या में रचनाएं हमारे पास आई हैं, उससे उनके पूर्ण सहयोग का आभास मिल जाता है। स्थानाभाव के कारण समस्त रचनाएं प्रकाशित करने में हम अस-मर्थ हैं। आगामी पत्रिका में हिंदी के लिए विशेष रूप से पृष्ठ बढ़ाये जाएंगे और शेष रचनाओं को उनका उचित स्थान मिले, इस का पूरा विचार रखा जाएगा।

खेलों में हमारा भुकाव होने के कारण उसके लिए दो शब्द लिखना अनुचित न होगा। इस क्षेत्र में हमारे कॉलिज ने अत्यधिक ख्याति पाई। इस वर्ष 'देहली विश्व विद्यालय' की खेलों की प्रतियोगिता में हमारे विद्यार्थियों ने कई पारितोषिक जीते। हॉप-स्टैम एण्ड जम्प और गोला फेंकने में प्रथम, तवा फेंकने में द्वितीय, और नेजा में तृतीय आने के अतिरिक्त, ४ × ४०० गज की 'रीले रेस' में तो 'देहली विश्व विद्यालय' का रिकार्ड तोड़ दिया है। हाकी में कई विघ्नों के होते हुए भी पंचम स्थान पाया है। 'वाली बाल' में फाइनल तक पहुंच कर अन्य कॉलिजों को मुँह में अंगुली दवाने पर विवश कर दिया है। आशा है विद्यार्थी इस क्षेत्र में आगामी वर्ष और उन्नति करेंगे।

—धर्मवीर सकसेना

अनुभूति

लेखक—मुरारी लाल बी. ए. (प्रथम वर्ष)

आज द्वाभा के मेघों से,
आच्छादित है उराकाश ।
एक ओर है घोरतिमिर सा,
निहित है जिसमें नव प्रकाश ॥
सुन श्वासों का संघर्षण,
उपचेतन-मन अवसादमय ।
निखिल प्राक्तन विच्छिन्न खल,
माँसल हर्ष हुआ मृन्मय ॥
रक्त की बूँदों से अभिषिक्त,
माँस का लघु-लघुतम सा भाग ।
यही तो अन्तस्थलागार,
रहते जिसमें पानी और आग ॥
आरोह-अवरोह-प्ररोह एवं,
आशा-निराशा का आँगन ।
चिरंतन होता है इसमें,
मरण-जीवन का परिरंभण ॥
अवयव सम्बंधित इससे,
ज्वार भाटे से चन्द्रकिरणः ।
वर्हिमुख्य इसके है मिट्टी,
इसी की तह में हैं जलकण ॥
होता है जब इसमें संघर्ष,
जलकणों का होता मंथन ।
तुमुल लहरें अहरह उठकर,
पुलिन का करती हैं दंशन ॥
दग्ध आया के हे आधार !
तोड़ चिता-वहि से नेह ।
निजत्व बचा इन लहरों से,
अन्यथा घुल जाएगी देह ॥
नवजीवन के उल्लासों से,
रोमांचित हो शिरा-शिरा ।
नव प्रभात हो, नई रात हो,
जगत् तेरा भी हो न्यारा ॥

दो प्रेमी

लेखक सुदर्शन खेडा बो. ए. (तृतीय वर्ष)

विरोधी स्वभाव तथा रुचि के स्वामी !
फिर भी वे मित्र थे, प्रेमी थे सुख-दुःख के साथी थे ।
एक था भंवरा जौर दूसरा था साथी पतंगा ।
एक दिन दोनों एक लम्बी यात्रा के लिए निकल
पड़े । दूर, अति दूर न जाने कहाँ !
..... चलते चलते

मार्ग में एक उद्यान आया, पुष्पों से भरा तथा
सुगंध में लतपथ । भंवरा देखकर ठहर गया और
मस्ती से भूम उठा । इठला कर मित्र से कहा, 'मित्र
तनिक विश्राम करो, मैं शीघ्र आया ।

इठलाता, भूमता वह उद्यान में पहुँचा । बड़ी
उमंग से मुस्कराता हुआ प्रेम-विभर हृदय से एक
सुन्दर पुष्प से लिपट गया । उसका रस पी वह दूसरे
खिले पुष्प की ओर बढ़ा । उसने भी उसे प्यार से
बाँह फैलाकर लिपट जाने का निमंत्रण दिया । भंवरे
ने उसका भी जी भर कर रसपान किया । इसी
प्रकार उसने बड़े प्रेम से तीसरे, चौथे यहाँ तक
कि उद्यान के समस्त पुष्पों का रस चूस डाला । जब
मन भर गया तो सबकी ओर घृणा की दृष्टि फेंकता
अपने भाग्य पर इतराता । भूमता उद्यान से निकला ।
दोनों मित्र फिर अपने पथ पर अग्रसर हो गये ।

चलते चलते हंसते खेलते रात्री हो गई, परन्तु
वे चलते ही रहे । थोड़ी दूर पर

सामने एक झंपड़ी में टिमटिमाती हुई दीप शिखा
जल रही थी । पतंगा देखकर व्याकुल हो गया ।
नेत्रों से अश्रु की धारा फूट पड़ी । बड़ी ही कठिनता
से मित्र के कान में बोला, वह सामने मेरी प्रेमिका
बैठी है, कदाचित् मेरी प्रतीक्षा कर रही है । देखो
मित्र कैसी टकटकी बाँध रखी है । रहा नहीं जाता
उससे मिले बिना । तनिक एक नजर देख आऊँ ।
तुम यहीं ठहरो, मैं शीघ्र आया ।'

(शेष पृष्ठ ८ पर)

हिन्दी कवियित्रियां

लेखक—लक्ष्मी नारायण सूरी बी० ए० द्वितीय वर्ष ।

अपभ्रंश काल में तीन त्रियों के नाम मलते हैं जो कविता करती थीं। यह बुद्ध धर्म को मानने वाली योगनियां थीं। साधारण प्रजा में अपने धर्म का प्रचार करने के लिए यह अपभ्रंश में दोहे बनाती थीं। इनके बारे में कुछ और पता नहीं चलता।

क्योंकि इनकी भाषा अपभ्रंश काल की प्रचलित (पुरानी हिंदी) भाषा थी, इस कारण इनको हिन्दी भाषा की कवियित्रियां नहीं माना जा सकता। इनकी अन्य रचनाओं के विषयों कुछ पता नहीं चलता, अतः मीरा बाई को ही हम हिन्दी साहित्य में प्रथम कवियित्री का स्थान देते हैं।

जनता मुसलमान शासन से ऊब गई थी। भारत के कोने-कोने से भक्त-कवियों की करुणा-मय वाणी सुनाई देने लगी। ऐसे समय राजस्थान में भी मेड़तिया के राठौर रत्नसिंह के घर संवत् १५६० के लगभग मीरा बाई का जन्म हुआ।

बाल्यकाल से ही यह कृष्ण-भक्त थी। विवाह के कुछ समय पश्चात् ही इनके पति की मृत्यु हो गई। तब से इन्होंने साधु-सत्संग किया। इसके अनन्तर घर-बार भी छोड़ दिया और कई तीर्थों की यात्रा की। इनकी मृत्यु संवत् १६०३ में हुई।

मीरा कृष्ण-भक्ति शाखा की मुख्य कवियित्री हैं। इन्होंने कृष्णको पति मानकर उपासना की है।

मीरा के पद हिन्दी साहित्य के गौरव और भाषा सुन्दरी के जगमगाते हुए हार हैं। मीरा का काव्य वास्तव में हृदय का काव्य है। मीरा की कविता में रहस्यवाद की स्पष्ट छाप है। यह कबीर आदि कवियों की प्रचलित परम्परा का संस्कार है। मीरा ने शृङ्गार-रस का वर्णन किया है पर उसमें वासना का

तनिक भी पुट नहीं है। उससे शान्ति प्रकट होती है। इनके पदों में संगीत बहुत है। कही कहीं अलंकारों का भी सुन्दर रूप से प्रयोग किया है।

इनके पश्चात् हमें शेख रंजरेजिन नाम की कवियित्री मिलती है। अपने समय की यह प्रसिद्ध कवियित्री थीं। एक बार सुप्रसिद्ध कवि आलम ने एक पगड़ी उन्हें रंगने को दी। उसके एक किनारे पर भूल से एक कागज बंधा चला गया, जिसमें यह आधी पंक्ति लिखी थी :—कनक छरी सी कामिनी काहे को कटि कीन। शेख ने दोहे को इस प्रकार पूरा करके पगड़ी में बांधकर वापिस भेज दिया :—“कटि को कंचन काटि विधि कुचन मध्य धरि दीन।” आलम इनके प्रेमी हो गए और इनसे विवाह कर लिया। यह बहुत हाज़िर-जवाब थी। शहजादा मुअज्जम के साथ इनकी हाज़िर-जवाबी प्रसिद्ध है। ‘आलम-केली’ में इनके बहुत से कवित्त मिलते हैं।

शेख के पश्चात् रीति काल में हमें कोई कवियित्री नहीं मिलती। आधुनिक काल की कवियित्रियों में, महादेवी वर्मा का नाम सर्व श्रेष्ठ है। इन्हें आधुनिक मीरा कहा जाता है।

इनकी कविता की दो विशेषताएं हैं—विश्वव्यापी दुःख का वर्णन और रहस्योन्मुख भावना का चित्रण। रहस्यवाद की यह सफल कवियित्री हैं। उस अज्ञात प्रीतम के लिए वेदना ही इनके हृदय का भाव केन्द्र है। चारों ओर दुःख देखकर आप दुःखी हो गईं। पर आप सुख भी नहीं चाहतीं। वेदना से आप प्रेम करती हैं और उसकी कसक में उन्हें आनन्द आता है। वे अपने प्रियतम को पीड़ा में ही “देखकर कहती हैं—

“तुमको पीड़ा में ढूँढ़ा, तुममें ढूँढ़ी पीड़ा।”

प्रगतिकी ओर

लेखक—राम सिंह बी. ए. (आनर्स) प्रथम वर्ष

प्रगति की ओर बढ़ रहा हूँ मैं निरन्तर ।
आशायें प्रबल हैं पर कार्य शक्ति नहीं ।
कर्म रखायें सबल है पर विषय विरक्ति नहीं ।

अस्थिर इच्छायें हैं अपरिणाम हैं ।
शास्वत् सुख का न इनमें नाम है ।

फिर भी मुश्किलों से खेलता ही जा रहा हूँ मैं निरन्तर ॥
कभी अज्ञात् पथिक की भाँति तम में राह भटकता हूँ ।
कभी अरुण किरण की भाँति तम में पड़ा मचलता हूँ ।

मुझ से विश्व अज्ञात, मैं नहीं ।
तारे उगें प्रभात, मैं नहीं ।

जीवन श्रंखलताओं को तोड़ता ही जा रहा हूँ मैं निरन्तर
प्रगति की ओर बढ़ रहा हूँ मैं निरन्तर ।

“बहुत दिनों तक हुई परीक्षा,
अब रुखा व्यवहार न हो ।
अजो बोल तो लिया करो तुम,
चाहे मुझ पर प्यार न हो ॥”

आपके संग्रह ‘मुकुल’ पर आपको पुरस्कार भी
मिल चुका है ।

भारतीय नारी आधुनिक काल में शिक्षा ग्रहण
कर रही है । इस कारण हिन्दी साहित्य में अब
बहुत सारी स्त्रियों ने ऊँचा स्थान पा लिया है । आशा
है ज्यों ज्यों नारी शिक्षा ग्रहण करती जायगी त्यों त्यों
हिन्दी साहित्य में अधिकाधिक नारी रत्न उत्पन्न होते
जायेंगे ।

परन्तु पीड़ा में भी आप मुस्कराती हैं :-

“बिछाती हूँ पथ में करुणेश,
छलकती आखें हँसते होठ ” ।

आप तृप्ति भी नहीं चाहती क्योंकि यह भी
दुःख है :-

“मेरे छोटे जीवन, देना न तृप्ति का कारण भर,
रहने दो प्यासी आखें, भरती आँसू के सागर ” ।

और :-

“मिलन का मत नाम ले, मैं विरह में चिर हूँ ।”

दुःखवाद तथा ।

नैराश्य की छाप जितनी आप पर पड़ी
है, उतनी हिन्दी के किसी अन्य कवियित्री
पर नहीं पड़ी :-

“विकसते मुरझाने को फूल,
उदय होता छिपने को चंद, ।
शून्य होने को भरते मेघ,
दीप जलता होने को मन्द ॥”

आपकी कविता के भाव जटिल तथा रहस्यमयी
हैं । आपको “दीपशिखा” पर पारतोषिक भी मिला
है । गीत लिखने में जैसी सफलता आपको मिली है
वैसी अन्य किसी कवियित्री को नहीं ।

महादेवी वर्मा की भाँति सुभद्रा कुमारी चौहान
की रचनाएँ भी रहस्यमयी हैं, परन्तु वह उस लोक
की न होकर इसी लोक की हैं । आप राष्ट्रीय
कवियित्री थीं । और आपकी देश भक्ति की रचनाएँ
पाठक पर बहुत प्रभाव डालती हैं । इनकी रचना
“भाँसी की रानी” बहुत लोक प्रिय है । इनकी
वात्सल्य रस की रचनाएँ भी बहुत मार्मिक हैं ।

महादेवी वर्मा की भाँति आपकी कविता में
निराशा नहीं, आशा है :-

संगीतकार

ले०—हरि मोहन बसी बी० ए० प्रथम वर्ष

बन की विशाल-शिला पर बैठा संगीतकार अपने संगीत में डूबा हुआ था। दूर से आये हुए पथिक अपनी थकान को भूले उसके गीतों को मन मुग्ध हो हो सुन रहे थे। तनिक दूर से वे प्रस्तर-मूर्ति के सदृश स्थिर दृष्टिगोचर हो रहे थे।

संगीतकार को वारुणि आए आज तीसरा दिवस था। गत दो ही दिनों में उसने नगर वासियों का मन मोह लिया। महाराज तक भी उसके गीतों की ध्वनि पहुंची। वे संगीतकार से और उसके मधुर गीतों से अपनी राज सभा की शोभा द्विगुणित करने के लिए अधीर हो गये।

चौथे दिन संगीतकार ने ज्यों ही अपना गीत सम त किया तो मुग्ध जनता के मध्य से राज-मंत्री आगे बढ़े। उसको अपने सन्मुख पा संगीतकार के नेत्र मुस्करा उठे। राज-मंत्री विनम्र स्वर में बोले—

कार !

हए !

‘महाराज ने तुम्हें अपनी राज-सभा में आमन्त्रित कर मान प्रदान किया है।

‘मुझे मान की इच्छा नहीं।’

‘महाराज संगीत-प्रेमी है। वे तुम्हारी कला का आदर कर तुम्हें उचित पुरस्कार देंगे।’

‘संगीत अनमोल है श्रीमान; फिर वे यहां आकर भी अपना संगीत-प्रेम प्रदर्शित कर सकते हैं।

‘तो सुनो महाराज की आज्ञा है कि तुम कल प्रातः काल उनकी सेवा में उपस्थित हो।’

‘मैं संगीत के समक्ष अन्य किसी भी आज्ञा को तुच्छ समझता हूं।’

‘तुम राजाज्ञा की अवहेलना करके राजविद्रोह कर रहे हो, संगीतकार ! इसका परिणाम जानते हो ?’

‘शान्त होकर कृपया गतिवान हो, मुझे परिणाम की चिन्ता नहीं।’

निराश हो राज-मंत्री चले गये। संगीतकार के नेत्र अपने दृढ़ निश्चय से दीप्त थे।

दूसरे दिन संगीतकार राजाज्ञा न मानने के अपराध में बन्दी बनाकर राज-सभा में उपस्थित किया गया। उस का मुख मंडल गम्भीरता और निश्चय को दृढ़ता से चकाचौंध हो रहा था। उसके लम्बे और घुंघराले काले केश विलक्षण छटा दिखा रहे थे। उसके स्वर्गिक सौंदर्य से सारा दरबार मुग्ध हो गया। सिंहासन पर बैठे महाराज का स्वर सारी सभा में गूंज उठा।

‘संगीतकार !’

‘जी महाराज !’

‘तुमने मेरी आज्ञा का उल्लंघन किया है।’

‘मेरी कला के समक्ष राजाज्ञा अणुमात्र भी महत्व नहीं रखती।’

‘तो परिणाम सुन लो। तुम्हें कल सूर्योदय से पूर्व वारुणि की धारा में समर्पित कर दिया जाएगा।’

उत्तेजनावश महाराज काँपने लगे। उनके कठिन निर्णय को सुनकर वह शांत खड़ा रहा। एक सरल मुस्कान उसके आनन पर फैल गई।

प्रातः काल सूर्योदय से पूर्व महाराज अपने राज-भवन की वाटिका में टहल रहे थे। प्रधान मंत्री आज्ञा पत्र लिए बन्दीगृह की ओर जा रहे थे। उसी समय संगीतकार की कला संगीत की झंकार बन चहूँ ओर फैल गई। उसके मधुर कण्ठ से निकली हुई रागिनी से सारा वायु मंडल संगीतमय हो गया। प्रधान-मंत्री रुककर उसके संगीत में डूब गये। वाटिका में महाराज सम्मोहित हो इस प्रकार खड़े रहे जैसे उनकी चेतना उनको उसी अवस्था में छोड़ गई हो। गीत समाप्त होते ही चेतना पा वे वेगपूर्ण बन्दीगृह की ओर दौड़ पड़े और चीखे — ‘ठहर जाओ। संगीतकार क्षमा करो ! मैं तुम्हें पहचान न सका।’

और दूसरे दिन जनता के साथ वे और उनके दरबारी उस बन की भूमि पर बैठे संगीतकार के मोहक गीतों को श्रवण कर आत्म विभोर हो रहे थे।

अहिंसा

ले० सुशील कुमार जोशी बी ए (तृतीय वर्ष)

तत्त्व वेत्ताओं द्वारा गिनाये जाने वाले धर्म के दस लक्षणों में अहिंसा का मुख्य स्थान है। अतः प्राचीन काल से ही हमारा राष्ट्रीय जीवन इससे प्रभावित होता रहा है। अथवा यों कहें कि राष्ट्र की समस्याओं को सुलझाने के लिये अहिंसा का प्रयोग भिन्न भिन्न प्रकार से युगानुयुग में हमारे राष्ट्रीय जीवन में होता आया है। इससे एक बात स्पष्ट हो गई कि अहिंसा का सिद्धान्त हमारे लिये आज कोई नवीन नहीं।

कलुषित स्वार्थ द्वारा उत्पन्न युद्ध और अशान्ति के भय का निराकरण करने के लिये आज इस सिद्धान्त को अपनाने की महती आवश्यकता है। यह अभी २ सम्पन्न हुई 'गाँधी सेमिनार' में देश-विदेश के विचारकों द्वारा दिये जाने वाले भाषणों से स्पष्ट है। अतः हिंसा तथा अत्याचार को समाप्त करने के लिये आज भी इस सिद्धान्त की महत्ता सर्वोपरि है। अन्तर केवल यह है कि जहाँ अहिंसा के साम्राज्य के लिये प्राचीन मनीषियों एवं तत्वचिन्तकों से लेकर विश्ववन्द्य गाँधी जी तक सभी ने इस सिद्धान्त को सर्व प्रथम अपने जीवन में अपना कर, अपने समग्र जीवन को अहिंसामय बनाकर इसके प्रयोग द्वारा हिंसा तथा अत्याचार के साम्राज्य को समाप्त करने का प्रयत्न किया है, इसके सर्वथा विपरीत आज केवल मौखिक वाद विवाद का विषय बना कर इसके द्वारा हिंसक प्रवृत्तियों को समाप्त करने का हास्यास्पद प्रयत्न है।

प्राचीन ऋषियों से लेकर गाँधी जी तक सभी ने समाज की अनेक-विध समस्याओं को अहिंसा शास्त्र द्वारा सुलझाने का प्रयत्न करते हुए इस शास्त्र के क्रमिक विकास में किस प्रकार सहायता पहुँचाई, इसका संक्षिप्त विवरण आवश्यक है।

सर्व प्रथम हम उस समयको लेते हैं जबकि हिरण्यकश्यपु के अत्याचारों से समस्त साम्राज्य पीड़ित था।

स्वयं हिरण्यकश्यपु का पुत्र प्रह्लाद भी इन अत्याचारों से पीड़ित हुआ। प्रह्लाद द्वारा अत्याचार का सामना करने के लिये सम्भवतः अहिंसा का सर्व प्रथम प्रयोग है। किन्तु प्रह्लाद के जीवन में इस सिद्धान्त के अंश का दर्शन होते हुए भी अहिंसा के सामुहिक प्रयोग द्वारा अत्याचार का सामना करना कठिन था क्योंकि समाज सर्वथा मूढ़ (Inert) था। पुराणों में उस समय के समाज की उपमा स्तम्भ से दी गई है। अत्याचारों से अकस्मात् अज्ञान जनित समाज की क्रोधाग्नि भड़क उठी, एवं इस क्रोधाभिभूत अवस्था में (जो कि न तो मनुष्य के समान थी न पशु के) जिस की उपमा 'नृसिंह' से दी गई है, समाज ने हिरण्यकश्यपु को फाड़ डाला। यह (mob violence) साम्यवादियों द्वारा प्रतिपादित जनक्रान्ति का असंस्कृत स्वरूप (Crude form) था।

किन्तु अहिंसा को तथा पाशाविक हिंसा (mob violence) के इस मिश्रित प्रयोग के पश्चात् भी अत्याचारों के निराकरण की समस्या बनी रही।

परशुराम ने हिंसा हिंसा द्वारा समाप्त करने का एक सर्वथा नवीन प्रयोग किया। उन्होंने स्वयं इक्कीस बार हिंसा के प्रयोग द्वारा हिंसा को समूल नष्ट करने का प्रयत्न किया। किन्तु इससे यह समस्या अधिक तीव्र हो गई।

तीसरा प्रयोग इस दिशा में विश्वामित्र इत्यादि ऋषियों द्वारा हुआ। उन्होंने अब तक के अनुभवों से यह समझ लिया कि हिंसा को समाप्त करने के लिये सर्व प्रथम अपने जीवन को अहिंसा से ओत-प्रोत करने की आवश्यकता है। इस में वे सफल हुए केवल वहाँ तक जहाँ तक अहिंसा को प्रत्यक्षतः अंशानुअंश अपने आचरण में उतारने का प्रश्न था। किन्तु सामुहिक प्रयोग द्वारा अत्याचार का सामना

वे भी न कर सके। यह उनकी कमी न थी, क्योंकि कोई भी शास्त्र पूर्ववर्ती तथा अपने जीवन के प्रत्यक्ष अनुभवों के आधार पर ही बनता है। अभी तक उनके पास केवल एक पूर्ववर्ती अनुभव था कि स्वयं हिंसक बन कर हिंसा समाप्त नहीं की जा सकती। अतः स्वयं तो वे पूर्ण अहिंसक ही रहे किन्तु दूसरों के द्वारा हिंसा से हिंसा को समाप्त करने का प्रयत्न उन्हें करना ही पड़ा। यथा राम-लक्ष्मण द्वारा उन्होंने अत्याचारी रावण को समाप्त करवाया। किन्तु स्वयं उनके जीवन में अहिंसा पूर्णरूपेण उतर चुकी थी। यदि राम-लक्ष्मण से वीर उन्हें न मिलते तो वे स्वयं समाप्त हो जाते किन्तु अत्याचार के प्रतिकार के लिये हिंसा का प्रयोग कभी न करते। यह इस घटना से स्पष्ट है कि जब विश्वामित्र राम-लक्ष्मण को लेकर जा रहे थे तो मार्ग में हड़डियों के ढेर को देख विश्वामित्र राम के प्रश्न करने पर उत्तर देते हैं कि यह उन ऋषियों की हड़डियाँ हैं जो तप करते हुए राक्षसों द्वारा मार डाले गये। हिंसक प्रतिकार की अपेक्षा अहिंसक बने रहे अपने जीवन को समाप्त होने देना इन ऋषियों ने श्रेयस्कर समझा।

इस दिशा में चौथा नवीन ढंग का प्रयोग गांधी जी द्वारा हुआ। गाँधी जी की विशेषता यह है कि अहिंसा के सामुहिक प्रयोग द्वारा अत्याचार के निराकरण का प्रयोग इन्होंने किया। एवं पूर्ण नहीं तो कुछ अंशों में वे सफल भी हुए। किन्तु शास्त्र को पूर्ण विकास को प्राप्त करवाने में वे पूर्णतया सफल रहे, यह कहना अनुचित न होगा।

पूर्ण-विकास को प्राप्त इस शास्त्र का हिंसा, युद्ध तथा अशांति को समाप्त करने का सफल प्रयोग निर्भर है। देश के अग्रणी राजनीतिज्ञों एवं विचारकों हमारी संस्थाओं तथा शिक्षणालयों पर। कोरे वितण्डावाद तथा शुष्क चर्चाओं को छोड़ गांधी जी तथा प्राचीन विचारकों के कन्धे पर चढ़ कर वे अपनी दृष्टि का विस्तार करके अनमोल तत्वों का पता लगाकर स्वतः के जीवन का आदर्श प्रस्थापित कर, देश का ही नहीं समग्र संसार का चित्र बदल सकते हैं।

—:❀:—

अन्तिम कहानी

ले० धर्मवीर सक्रमेना बी० ए० (तृतीय वर्ष)

इलाहाबाद में कौन राजेन्द्रनाथ 'राकेश' को नहीं जानता। बच्चे की ज़बान पर उसका नाम है। उसके उपन्यास और कविताएं कितनी पसन्द की जाती हैं! कौन सा उपन्यास लोक-प्रिय नहीं हुआ? जिस दिन उसका कोई नया उपन्यास प्रकाशित होता तो धूम मच जाती थी। कालिज के लड़के-लड़कियाँ बातें करते तो उसी के उपन्यास के बारे में। क्या कविताएं लिखता है कि दुनिया भर की वेदना भर देता है उस में। पढ़ने वाले तड़प उठते हैं। जब से लोगों को पता चला कि वह नेत्रहीन है तो हलचल मच गई। संसार को बिना अपनी नज़रों से देखे वह सच्चा २ हाल कैसे लिख देता है। उन ज्योतिहीन नेत्रों के पीछे क्या है जो उसके उपन्यासों में दर्द और कविताओं में पीड़ा भर देते हैं!

आज राकेश बहुत बेचैन है। उसे टी. वी. की शिकायत है। मरने से पहले अपना सर्वश्रेष्ठ और अंतिम उपन्यास लिखना चाहता है। कई बार सोचा पर फिर पता नहीं किन ख्यालों में डूब जाता कि 'टाइप राइटर' पर कागज लगे के लगे रह जाते और उसकी उंगलियाँ थमी रह जातीं।

आज उसे अपना अतीत स्मरण हो आया। लखनऊ के दृश्य, कालिज की रंगीनियाँ याद हो आईं। गुलबदन का चित्र आँखों के आगे नाच उठा। दिल धड़कने लगा, आँखों में पानी आगया। लोग कितने तंग दिल थे। वह मुसलमान थी, बस यही कारण था। उसे वह दिन याद हो आए जब वह साथ २ कालिज जाते थे, वह शामें याद हो आईं जब वे गोमती में नाव खेते २ दूर चले जाते थे और वह डरकर किनारे जाने के लिए उसके पैर तक छूने को तैयार हो जाती थी। वह उसके धर्म की न थी, समाज ने एक न होने दिया। वह चली गई, जैसे लहर किनारे को छू कर चली जाती है।और फिर एक बार बीमारी में उसकी आँखों की ज्योति बिन गई। टूटा दिल लिए वह कविताएं लिखने लगा। टाइप राइटर पर बैठे २

उसको कई कई दिन हो जाते, नौकर खाना रख देता तो खाकर फिर उसी खट खट में खो जाता। जैसे तैसे कहानी पूरी होती तो चारपाई पकड़ लेता।.....फिर माँ ने अपना वास्ता देकर उसका पल्ला माया के साथ बांध दिया। माया को वह प्यार न कर सका। अपनी बेबसी पर उसका बस न था। माया उस के सुख दुख की साथिन थी। जब राकेश अपना उपन्यास टाइप करता तो वह उसे बैठे २ निहारती रहती। वह थक जाता तो वह उसकी सेवा करती.....

राकेश ने निश्चय कर लिया कि आज वह अपनी अन्तिम कहानी अवश्य लिखेगा। कुसी पर बैठ कर माया को आवाज़ दी। पालतू कुत्ते की भांति वह उपस्थित हो गई। राकेश बोला, 'माया, आज मैं अपनी अन्तिम कहानी लिखूँगा, संसार को वह मेरी सर्वश्रेष्ठ देन होगी। माया, संसार में तहलका मच जाएगा—जा तू टाइप-राइटर को साफ करके मेज के पास कागज़ का पुलन्दा रख दे, पानी भी रख देना। देखो मैं भोजन न करूँगा, मेरी फिक्र न करना; मुझे बीच में मत टोकना, आज और अभी मुझे अन्तिम कहानी लिखने दो, शायद यह अवसर फिर न आये।'।

माया उठ खड़ी हुई। अन्तिम बात से उस की आँखें छलछला उठीं। जैसे तैसे आज्ञा पालन कर वह चुपचाप चली गई। राकेश टटोलता २ द्वार पर पहुंचा और सांकल चढ़ा दी।

रसोई निबटा कर माया लौटी तो पहले राकेश के कमरे के पास आई। खट खट खट.....। समझ गई कि उस के स्वामी अपना अनमोल उपन्यास लिख रहे हैं। वह वापिस अपने कमरे में आ गई। पता नहीं कब आँख लग गई। सवेरे सात बजे उठी तो उस कमरे की ओर फिर दौड़ी। वही खटखटाहट की ध्वनि। 'रात उन्होंने खाना नहीं खाया है' यही विचार

उसे चिंतित कर रहा था। उसका क्या, वह तो ने दो दिन निहार रह सकती है, पर वह.....।

दिन को थाली सजा कर वह कमरे के पास पहुंची। पर एकाएक उसे अपने स्वामी की आज्ञा याद ही आई, 'मुझे बीच में मत टोकना।' चली आई भारी सा मन लिये। इस प्रकार दो दिन हो गए। तीसरे दिन प्रभात उठ कर वह अपने स्वामी के कमरे के पास आई तो खटखट की ध्वनि सुनाई न दी। समझ गई कि कार्य समाप्त हो गया है। बस खटखटाने लगी पर कोई उत्तर न आया। जोर २ खटखटाने लगी पर भीतर वही खामोशी। 'आह क्या करूँ..... कहीं वे ...नहीं २, ऐसा नहीं हो सकता'—भरपूर ताकत से वह द्वार पर दूट पड़ी। द्वार चर्चा कर गिर पड़ा और उसके गिरते ही उसने अपने स्वामी को मशीन पर झुका पाया, हाथ नीचे झूल रहे थे। घबरा कर वह समीप गई तो प्रियतम को मृत पाया। धक से रह गई—शायद कलाकार कार्य पूरा करके चला गया है। दृष्टि उठा कर देखा तो कितने ही कागज़ नीचे गिर पड़े थे। एकाध मशीन में लगे थे, पर कुछ लिखा न था। 'हाय ! यह क्या हुआ !! रिबन लगाना तो मैं भूल ही गई थी !!!'—चीख पड़ी माया और गिर पड़ी औंधी अपने प्रियतम पर।

पृष्ठ २ का शेष

काफ़ी समय बीत गया पतंगे को गये। भंवरा बेचैनी से प्रतीक्षा करता रहा। अन्त में व्याकुल होकर भोंपड़ी की ओर चल दिया।

भीतर पहुँच कर अपने मित्र को उसकी प्रेमिका के चरणों में सुप्त पाया। जगाना चाहा पर.....पर वह तो सो गया था—सदा के लिए ! अनन्त काल तक !! एक मीठी नींद में !!!

ਮੈਡੀਟੇਰੀਅਲ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ ਬਣਿਆਂ ਮਸਾਂ ਅਜੇ ਡੇਢ ਸਾਲ ਹੀ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਬੋੜੇ ਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੀ ਕਾਲਜ ਨੇ ਖੇਡਾਂ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆ ਵਿਚ ਜੋ ਉੱਨਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸਤੋਂ ਕੋਈ ਭੀ ਅਨਜਾਣ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਾਲਜ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰਾਂ ਦੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਅਤੇ ਯਤਨਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਬੋੜੇ ਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੀ ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਕਾਲਜ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪਰਚਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਉਸ 'ਤੇਗ' ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਸੁਭ ਨਾਉਂ ਨਾਲ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖ ਰਹੇ ਹਾਂ ਜਿਸ ਨੇ ਸੱਚ, ਧਰਮ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਗਰਕਦੀ ਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਬਚਾ ਕੇ ਮੁੜ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਆਪਣਾ ਸੀਸ ਭੇਟਾ ਕੀਤਾ।

ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਸਾਡੇ ਕਾਲਜ-ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਦਾ ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਪਰਚਾ ਹੈ ਪਰ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਦਾ ਇਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਹੈ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਲਗ-ਭਗ ਸਾਰੇ ਆਰਟੀਕਲ ਪੂਰਨ ਤਿਆਰੀ ਸਮੇਤ ਅਤੇ

ਸੁਹਣੇ ਤੇ ਸੁਚੱਜੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ। ਕੋਈ ਭੀ ਕਵਿਤਾ ਕਹਾਣੀ ਅਤੇ ਲੇਖ ਕਾਲਜ-ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਦੇ ਪੱਧਰ ਨਾਲੋਂ ਘਟ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਅੱਠ ਪੰਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਲੋਂ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਆਏ ਸਾਰੇ ਆਰਟੀਕਲ ਅਸੀਂ ਛਪਵਾ ਨਹੀਂ ਸਕੇ। ਇਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਵੀਰਾਂ ਤੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਰਟੀਕਲ ਇਸ ਪਰਚੇ ਵਿੱਚ ਛਪ ਨਹੀਂ ਸਕੇ ਖਿਆ ਦਾ ਜਾਚਕ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਸਚਾ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਦੂਜੇ ਪਰਚੇ ਵਿਚ ਜੋ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਇਹਨਾਂ ਤਰੁੱਟੀਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਯਤਨ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਸਾਲ ਵਿਚ ਦੋ ਜਾਂ ਤਿੰਨ ਪਰਚੇ ਕਢੇ ਜਾਣ।

ਅੰਤ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਾਲਜ-ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਨੂੰ ਸੰਵਾਰਿਆ ਹੈ, ਅਤੀ ਧਨਵਾਦੀ ਹਾਂ।

—ਮੈਡੀਟਰ

ਰੱਖ ਲਈ

(ਚਰਨਜੀਤ ਬੇਦੀ ਦੂਜਾ ਸਾਲ)

“ਮੇਰੀ ਸਲਾਹ ਏ ਅੱਜ ਪਕੌੜੇ ਈ ਤਲ ਲਓ। ਅਜ ਉਂਜ ਵੀ ਝੜ ਜਿਹਾ ਈ ਏ।” ਮੋਹਣ ਨੇ ਆਪਣੀ ਵਹੁਟੀ ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ।

“ਚੰਗਾ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਓ — ਪਰ ਘਰ ਤਾਂ ਨਿਰੇ ਬਤਾਉਂ ਹੀ ਨੇ, ਜਿਹੜੇ ਤੁਸੀਂ ਕਲ ਸੋਰ ਆਂਦੇ ਸਨ।” ਰਾਣੀ ਨੇ ਉਤਰ ਦਿਤਾ।

“ਨਿਰੇ ਬਤਾਉਂ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ? ਤਲ ਲਓ ਇਹੀ।”

ਮੋਹਣ ਦੇ ਇਹ ਕਹਿਣ ਤੇ ਰਾਣੀ ਬਤਾਉਂ ਚੀਰਨ ਲਗ ਪਈ ਤੇ ਮੋਹਣ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਦਫ਼ਤਰ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ ਦੇਖਣ ਲਗ ਪਿਆ।

ਰਾਣੀ ਨੇ ਅਜੇ ਇਕ ਬਤਾਉਂ ਹੀ ਮਸਾਂ ਚੀਰਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਕ ਖ਼ਿਆਲ ਦੇ ਔਣ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਹਥਲਾ ਕੰਮ ਉਥੇ ਹੀ ਛਡਣਾ ਪੈ ਗਿਆ। ਉਹ ਸੋਚਾਂ ਵਿਚ ਡੁਬ ਗਈ— “ਬਤਾਉਂ ਤੇ ਪੰਜ ਸਨ ਤੇ ਹੁਣ ਚਾਰ ਹੀ ਹਨ। ਸ਼ਾਇਦ ਚਾਰ ਹੀ ਹੋਣ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਭੁਲੇਖਾ ਲਗਦਾ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਨਹੀਂ, ਹੈ ਤਾਂ ਪੰਜ ਹੀ ਸਨ। ਪਰ ਇਕ ਗਿਆ ਕਿਥੇ? ਸਬਜ਼ੀ ਵਾਲਾ ਛਿੱਕੂ ਅਲਮਾਰੀ ਵਿਚ ਰਖਿਆ ਸੀ, ਚੂਹਾ ਕਿਵੇਂ ਲਿਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਇਕ? ਖ਼ਬਰੇ ਕਿਧਰੇ ਥੱਲੇ ਹੀ ਡਿੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ, ਟੋਕਰੀ ਵਿਚ ਤਾਂ ਹੈ ਈ ਨਹੀਂ। ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਈ ਲੈ ਗਈ ਹੋਣੀ ਏ, ਉਹਨੂੰ ਹੀ ਇਹ ਵਾਦੀ ਏ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਮੱਤਾਂ ਹੀ ਦੇਂਦੀ ਏ.....।”

ਇਹ ਸੋਚ-ਲੜੀ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਟੁਟ ਜਾਈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਮੋਹਣ ਨੂੰ ਰਾਣੀ ਨੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖਲੋਤੇ ਵੇਖਿਆ।

“ਰਾਣੀ, ਛੇਤੀ ਕਰ, ਤੂੰ ਅਜੇ ਇਕੋ ਬਤਾਉਂ ਹੀ ਚੀਰਿਆ, ਮੇਰਾ ਤੇ ਖ਼ਿਆਲ ਸੀ ਤੂੰ ਤਲਣ ਵੀ ਲਗ ਪਈ ਹੋਵੇਂਗੀ।” ਮੋਹਣ ਨੇ ਕੁਝ ਕਾਹਲੇ ਪੈਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

ਇਹ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਰਾਣੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਖ਼ਿਆਲਾਂ ਦੀ ਜੰਗ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਬਤਾਉਂ ਕਿੰਨੇ ਸੀ, ਪਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਬਤਾਉਂ ਉਹਦੀ ਮਾਂ ਕੋਲੋਂ ਨਿਕਲ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਲਟੀ ਉਸ ਦੀ ਹੀ ਖ਼ੁਨਾਮੀ ਹੋਏਗੀ। ਮਾਂ ਉਤੇ ਉਹਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਵੀ ਹੈ ਸੀ। ਉਹ ਜਾਣਦੀ ਸੀ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਜੋ ਕਿ ਆਪਣੇ ਇਕ ਪੁਤਰ ਨਾਲ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਣਨ-ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤਕ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ ਤੇ ਆਪਣਾ ਵਖਰਾ ਰਿੰਨੁਦੀ ਪਕਾਉਂਦੀ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਚੀਜ਼ਾਂ ਚੋਰੀ ਛਪੀ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਤਾਂ ਵੀ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਚੋਰੀ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੇ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਬੇਪਤੀ ਹੋਣ ਦਾ ਵੀ ਡਰ ਸੀ। ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਖ਼ਿਆਲਾਂ ਦੇ ਹੋਣ ਤੇ ਵੀ ਰਾਣੀ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਇਹ ਸਵਾਲ ਡੱਕਿਆ ਨਾ ਗਿਆ—“ਤੁਸੀਂ ਬਤਾਉਂ ਕਿੰਨੇ ਆਂਦੇ ਸਨ? ਪੰਜ ਸਨ ਮੇਰਾ ਖ਼ਿਆਲ ਏ।”

ਆਪਣੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਲੋੜੀਂਦਾ ਉਤਰ ਦੇਂਦਿਆਂ
ਹੋਇਆਂ ਰਾਣੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ।

ਜਦੋਂ ਮੋਹਣ ਨੇ ਵੀ ਇਹ ਕਹਿ ਦਿਤਾ ਕਿ ਉਹ
ਪੰਜ ਬਤਾਉਂ ਲਿਆਇਆ ਸੀ ਤਾਂ ਇਹ ਇਕ ਦੇ
ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਸਮੱਸਿਆ ਨੇ ਵਡੇਰਾ
ਅਕਾਰ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਭਾਵੇਂ ਮੋਹਣ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹ
ਪੂਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਬਤਾਉਂ ਪੰਜ ਸਨ,
ਪਰ ਤਾਂ ਵੀ ਉਸ ਨੇ ਸ਼ੱਕ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ
ਆਪਣੀ ਵੱਡੀ ਧੀ ਬੇਬੀ ਨੂੰ ਬਿਲੂ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਘਰੋਂ
ਤਕੜੀ ਤੇ ਵੱਟਾ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ, ਕਿਉਂਕਿ
ਉਸਨੂੰ ਇਤਨਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਜ਼ਰੂਰ ਸੀ ਕਿ ਬਤਾਉਂ
ਸੱਚ ਸਨ। ਤਕੜੀ ਨੇ ਵੀ ਗਵਾਹੀ ਜਦੋਂ ਭਰ ਦਿਤੀ
ਕਿ ਇਕ ਬਤਾਉਂ ਘਟ ਹੈ ਤਾਂ ਸ਼ੱਕ ਦਾ ਪਕੇਰਾ
ਹੋਣਾ ਕੁਦਰਤੀ ਗੱਲ ਸੀ। ਇਕ ਬਤਾਉਂ ਨੂੰ ਲਭਣਾ
ਬਾਕੀ ਸੀ। ਸਾਰੀ ਰਸੋਈ ਤੇ ਸਰਸਰੀ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੀ
ਗਈ ਪਰ ਬਤਾਉਂ ਉਥੇ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਲੱਭੇ।

ਮੋਹਣ ਤੇ ਰਾਣੀ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਚੋਰ ਦਾ ਪਤਾ ਤਾਂ
ਸੀ ਪਰ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ ਤਜਵੀਜ਼
ਨਾ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਮੋਹਣ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ
ਆਪਣੀ ਸੱਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਭੰਡੇ।
ਨਾਲੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਤੇ ਸਿੱਧਾ ਦੋਸ਼ ਲਾਉਣਾ ਵੀ ਨਹੀਂ
ਸੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਤੇ ਫਿਰ ਇਕ ਦੋ ਪੈਸਿਆਂ ਦੇ ਬਤਾਉਂ
ਪਿੱਛੇ? ਰਾਣੀ ਤਾਂ ਅਗੇ ਹੀ ਕੁਝ ਪਛਤਾ ਰਹੀ ਸੀ
ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਉਂ ਦੱਸਿਆ।
ਬਤਾਉਂ ਤਾਂ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਹੀ
ਖੜਿਆ ਸੀ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੀ
ਆਪਣੇ ਸਹੁਰਿਆਂ ਵਿਚ ਬੇਪਤੀ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ
ਨਹੀਂ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਦੋਵੇਂ ਚੁਪ ਸਨ, ਫਿਰ ਵੀ ਦਿਲ
ਚੁਪ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਅੱਖਾਂ ਹੀ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ
ਮੋਹਣ ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਫਿਟਕਾਰ ਪਾਉਂਦਾ ਜਾਪਦਾ ਸੀ।
ਰਾਣੀ ਸਾਫ਼ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਦੇਖ
ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ
ਰਿਹਾ ਸੀ “ਵੇਖ ਲੈ ਮਾਂ ਦੀ ਕਰਤੂਤ! ਇਕ ਟੱਗੇ
ਦੇ ਬਤਾਉਂ ਨੂੰ ਵੀ ਚੁਰਾ ਕੇ ਲੈ ਗਈ ਆ। ਵੇਖ ਲੈ

ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੀ ਸਚਿਆਈ ਜਿਹੜੀ ਕਹਿੰਦੀ ਏ,
‘ਮੈਂ ਧੀ ਦੇ ਘਰ ਦਾ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੀ’ ਹੋਰ ਵੀ ਤਾਂ
ਚੋਰੀਆਂ ਉਹ ਇੰਢੇ ਹੀ ਕਰਦੀ ਹੋਣੀ ਏ
ਆਦਿ।”

ਹੀਰਾ ਜਦੋਂ ਘਰ ਆਇਆ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਇਕ
ਬਤਾਉਂ ਘਟਣ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਆ। ਆਪਣੀ
ਮਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਦੋਸ਼ੀ ਖਿਆਲ ਕਰਨਾ ਉਹ ਆਪਣੇ
ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਬੇਪਤੀ ਸਮਝਦਾ ਸੀ।

ਕੋਠੇ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਉਹ ਰਸੋਈ ਵਿਚ ਜ਼ਿੰਬੇ
ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਚਾੜ੍ਹਣ ਲਈ ਦਾਲ ਦੁਣ ਰਹੀ ਸੀ
ਗਿਆ ਤੇ ਉਸ ਤੇ ਸ਼ੱਕੀ ਨਜ਼ਰਾਂ ਸੁਟਦੇ ਉਸਨੂੰ ਵੀ
ਬਤਾਉਂ ਘਟਣ ਦੀ ਵਾਰਤਾ ਦੱਸੀ। ਸੱਚ ਕਹਿੰਦੇ
ਨੇ ‘ਚੋਰ ਕੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਮੇਂ ਤਿਨਕਾ।’ ਹੀਰੇ ਦਾ ਕਿਹਾ
ਸੁਣਨਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਦਾ ਰੰਗ ਉਡ
ਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਕੜਕਦੀ ਧੁੱਪ ਵਿਚ ਪਗ ਦਾ
ਕੱਚਾ ਰੰਗ।

ਹੀਰੇ ਨੇ ਜਦੋਂ ਇਕ ਪਤੀਲੇ ਦਾ ਢੱਕਣ ਚੁਕਿਆ
ਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਬਤਾਉਂ ਦੇਖਿਆ, ਕਰੋਧ ਤਾਂ ਬੜਾ
ਈ ਆਇਆ ਪਰ ਅਗੇ ਵੀ ਤੇ ‘ਮਾਂ’ ਹੀ ਖੜੀ ਸੀ।
ਕੇਵਲ ਇਤਨਾ ਹੀ ਕਹਿਣਾ ਜਾਇਜ਼ ਸਮਝਿਆ
‘ਵਾਹ! ਕੀ ਇਹ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਏ।’

ਮਾਂ ਨੂੰ ਜੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਧਰਤੀ ਵਿਹਲ ਦੇਂਦੀ ਤਾਂ
ਉਹ ਗਰਕਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਸੀ।

ਹੀਰਾ ਬਲਿਓਂ ਮੂਲੀ-ਕੰਡਾ ਲੈਣ ਦੇ ਬਹਾਣੇ
ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਇਕਲਵਾਂਜੇ ਬਤਾਉਂ ਦੇ ਆਇਆ ਤੇ
ਨਾਲੇ ਮੁਆਫ਼ੀ ਵੀ ਲੈ ਆਇਆ।

ਥੋੜੇ ਚਿਰ ਪਿਛੋਂ ਰਾਣੀ ਮੋਹਣ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਨਾਲ
ਭਿਜਾ ਬਤਾਉਂ ਦਿਖਾਂਦੀ ਹੋਈ ਕਹਿ ਰਹੀ “ਜੀ
ਪਾਣੀ ਦੀ ਬਾਲਟੀ ਵਿੱਚੋਂ ਲੱਭ ਪਿਆ।”

ਉੱਪਰ ਹੀਰਾ ਮਾਂ ਦੇ ਕੰਨ ਕੋਲ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ
“ਰਾਣੀ ਨੇ ਤੇਰੀ ਰਖ ਲਈ ਏ!”

ਲੋਕ-ਗੀਤ

(ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਬੀ. ਏ. ਫਸਟ ਈਅਰ)

ਹਰ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਲੋਕ-ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਹੱਤਤਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਗੁੜ੍ਹਤੀ ਹੀ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਬੱਚਾ ਪਲਦਾ ਵੀ ਲੋਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੈ; ਵੱਡਾ ਵੀ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਅਤੇ ਅੰਤ ਭੀ ਉਸਦਾ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਦਾ ਵਰਨਨ ਕਰਨ ਲਈ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ ਵਿੱਚ ਇਕ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਵੀ ਘਟ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਨਮੂਨੇ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ 'ਪਿਆਰ' ਅਤੇ 'ਬਿਰਹਾ' ਤੇ ਕੁਝ ਚਾਨਣਾ ਪਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਬਿਰਹਾ ਦਾ ਵਰਨਣ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਹੈ। ਪਹਾੜ ਦੀ ਸੜਦੀ ਰੇਤ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਨਾਜ ਦਾ ਇਕ ਇਕ ਦਾਣਾ ਸੜਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੜ ਸੜ ਫੇਰ ਉਹਦੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਆ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਬਿਲਕੁਲ ਇਹੋ ਹੀ ਦਸ਼ਾ ਇਕ ਵਿਛੋੜੇ ਵਿੱਚ ਜਲ ਰਹੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਤੰਗਾ ਵਿੰਹਦਾ ਭੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਕਈ ਸਾਥੀ ਦੀਵੇ ਦੀ ਲਾਟ ਨਾਲ ਸੜ ਸੜ ਕੇ ਪ੍ਰਾਨ ਤਿਆਗ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਉਹ ਦੀਵੇ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਅਗੇ ਵਧਦਾ ਹੈ।

ਕਿੰਨਾ ਤੀਬਰ ਵੈਰਾਗਤ ਤੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਆਸ ਹੈ ਇਸ ਤੁਕ ਵਿੱਚ !

ਇਸਤ੍ਰੀ ਅਤੇ ਪਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ-ਵਰਨਣ ਵੀ ਲੋਕ-ਗੀਤਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸੁਹਣਾ ਚਿਤਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਕ ਪਤੀ ਜਦ ਨੌਕਰੀ ਤੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪਤਨੀ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਮੰਗਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਰਤਾ-ਲਾਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ :-

ਤੀਵੀਂ :-

ਜੇ ਨੌਕਰੀ ਜਾਣਾ, ਤੁਸੀਂ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋ,
ਸਾਨੂੰ ਦੇ ਜਾਵੋ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਾਨੀ।

ਪਤੀ :-

ਗੋਦੀ ਦਾ ਬਾਲ ਤੇਰੇ ਖੇਡਦਾ,
ਸਾਡੀ ਇਹੋ ਨਿਸ਼ਾਨੀ।

ਤੀਵੀਂ :-

ਗੋਦੀ ਦਾ ਬਾਲ ਸੋਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ,
ਸਾਨੂੰ ਦੇ ਜਾਵੋ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਾਨੀ।
ਇਹ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਭੀ ਰਹਿਣ ਦੇਵੇ,
ਸਾਨੂੰ ਦੇ ਜਾਵੋ ਗਲ ਦੀ ਗਾਨੀ।

ਪਤੀ :-

ਗਲ ਦੀ ਗਾਨੀ ਅਸਾਂ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀ,
ਅਸਾਂ ਨੌਕਰੀ ਹੀ ਜਾਣਾ।

ਪਤਨੀ :-

ਤਰਸ ਨ ਆਉਂਦਾ ਤੈਨੂੰ ਬੀਬਾ,
ਸਾਡੀ ਭਰੀ ਹੋਈ ਜਵਾਨੀ।

ਪਤੀ :-

ਤਰਸ ਨ ਆਇਆ ਤੇਰੇ ਮਾਪਿਆਂ ਤਾਈਂ,
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੌਕਰ ਲੜ ਲਾਈ।

ਪਤਨੀ :-

ਮਾਪਿਆਂ ਭੁਲ ਲੜ ਲਾਏ ਦਿੱਤੀ,
ਤੈਂ ਕੀ ਸਾਡੀ ਤੋੜ ਨਿਭਾਈ।

ਪਤੀ ਨੌਕਰੀ ਦਾ ਬੰਨ੍ਹਿਆਂ ਅੰਤ ਪਤਨੀ ਨੂੰ
ਇਕੱਲਿਆਂ ਹੀ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ
ਵਿਚਾਰੀ ਇਹ ਗੀਤ ਗਾ ਗਾ ਕੇ ਮਨ ਨੂੰ ਹੌਲਿਆਂ
ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਭਰੇ ਬਰੇਤੀ, ਪਰੇ ਬਰੇਤੀ,
ਵਿਚ ਬਰੇਤੀ ਦੇ ਛੱਡ ਗਿਆ।

ਦੇਖੋ ਨੀ ਕਾਹਨ ਕਮਲਾ, ਕੇਹੀ
ਰਾਧਾ ਨਾਲ ਕਰ ਗਿਆ।

ਭੈਣ ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਗੀਤ ਤਾਂ ਬਹੁਤ

(ਬਾਕੀ ਦੇਖੋ ਸਫਾ ੫)

‘ਤੇਗ’ ਦੀ ਚਮਕ

(ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ‘ਦੀਪ’ ਬੀ. ਏ. ਵਿਦਿਆਰਥੀ,
ਬੁਲਬੁਲ ਚਹਿਕੀ ਬਾਗ ਦੇ ਵਿੱਚ ਬੈਠੀ,
ਕੋਇਲ ਕੂ ਕੂ ਦੀ ਧੁਨੀ ਲਗਾਣ ਲੱਗੀ।
ਬੂਮ ਉਠਿਆ ਮਸਤੀ ਦੇ ਵਿਚ ਭੋਰਾ,
ਭਿੰਨੀ ਭਿੰਨੀ ਸੁਰੰਧ ਕੋਈ ਆਣ ਲੱਗੀ।
ਭੱਜੇ ਜਾਣ ਪਰਵਾਨੇ ਅਜ ਵਾਹੋ ਦਾਹੀ,
ਲਾਟ ਦੀਪ ਦੀ ਖਿੱਚਾਂ ਜੇ ਪਾਣ ਲੱਗੀ।
ਖੀਵੀ ਹੋ ਗਈ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਵੇਖ ਮੁਖੜਾ,
ਗੀਤ ਪੀਆ ਦੇ ਚਕਵੀ ਗਾਣ ਲੱਗੀ।
‘ਤੇਗ’ ‘ਤੇਗ’ ਦੀ ਗੂੰਜੀ ਆਵਾਜ਼ ਹਰ ਥਾਂ,
ਸ਼ਰਧਾ ਫੁਲ ਲੈ ਮੈਂ ਵੀ ਚੜ੍ਹਾਣ ਭੱਜਾ।
ਜਾ ਕੇ ‘ਤੇਗ’ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਦਰ ਉਤੇ,
ਬਿਨੈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਸੁਨਾਣ ਲੱਗਾ।
‘ਇਹ ਬਾਗ ਜੁ ਲਾਇਆ ਜੇ ਮਿਹਰ ਕਰਕੇ,
ਮਾਲੀ ਬਣ ਕੇ ਲਵੀਂ ਤੂੰ ਸਾਰ ਦਾਤਾ।
ਫੁਲ ਖਿੜਣ ਸੋਹਣੇ ਏਸ ਬਾਗ ਅੰਦਰ,
ਹਰੀ ਰਹੇ ਇਹ ਸਦਾ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਦਾਤਾ।
ਗੰਧ ਫੈਲਦੀ ਰਹੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਤਾਈਂ,
ਐਸੀ ਮਿੱਠਤ ਤੂੰ ਦੇਵੀਂ ਖਿਲਾਰ ਦਾਤਾ।
ਰਹੇ ਜਗਦਾ ਸਦਾ ਇਹ ‘ਦੀਪ’ ਤੇਰਾ,
ਬਚਨ ਮਿਹਰ ਦਾ ਦੇਵੀਂ ਉਚਾਰ ਦਾਤਾ।

(ਸਫਾ ੪ ਦੀ ਬਾਕੀ)

ਹੀ ਵੈਰਾਗ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਦਿਲ ਖਿਚਵੇਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
ਸੱਸ ਦੀਆਂ ਝਿੜਕਾਂ ਤੇ ਪਤੀ ਦੇ ਨਿਤ ਦੇ ਤਾਹਨਿਆਂ
ਤੋਂ ਤੰਗ ਆਈ ਭੈਣ ਭਰਾ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪਿਆਰ
ਭਰਿਆ ਸੰਦੇਸ਼ ਭੇਜਦੀ ਹੈ :—

ਉਡੀਂ ਉਡੀਂ ਵੇ ਕਾਵਾਂ,
ਜਾਈਂ ਮੇਰੇ ਬਾਬਲ ਦੇ ਦੇਸ਼।
ਇਕ ਨਾਂ ਦਸੀਂ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਰਾਣੀ ਨੂੰ,
ਰੋਊਗੀ ਗੁਡੀਆਂ ਫੋਲ ਕੈ।
ਇਕ ਨਾਂ ਦਸੀਂ ਮੇਰੇ ਬਾਪ ਨੂੰ,
ਰੋਊਗਾ ਭਰੀ ਕਚਹਿਰੀ ਛੋੜ ਕੈ।
ਦਸੀਂ ਵੇ ਕਾਵਾਂ ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਨੂੰ,
ਆਊਗਾ ਨੀਲਾ ਘੋੜਾ ਪੀੜ ਕੈ।

ਸਾਡੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਦੀ ਚਾਲ

(ਸ: ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਬੀ. ਏ. ਫਸਟ ਈਅਰ)

* * *

ਇਹ ਹੈ ਸਾਡੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਦੀ ਚਾਲ।
ਲਿਖਾਂਦੇ ਪੜ੍ਹਾਂਦੇ ਹਾਸੇ ਨਾਲ।

ਅੱਵਲ ਤੇ ਇਹ ਕੰਮ ਨ ਦੇਂਦੇ।
ਦੇਂਦੇ ਨੇ ਤੇ ਪੁੱਛ ਨ ਲੈਂਦੇ।
ਜੋ ਨ ਕਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ।
ਮਾਸਟਰ ਵਾਂਗ ਨ ਲਾਹੁੰਦੇ ਚੰਮ।
ਨਾਵਲਾਂ ਦੀਆਂ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਾ,
ਭਈ, ਕਰਦੇ ਬੜੀ ਕਮਾਲ।
ਇਹ ਹੈ ਸਾਡੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਦੀ ਚਾਲ।
ਲਿਖਾਂਦੇ ਪੜ੍ਹਾਂਦੇ.....

ਜਦ ਆਵੇ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਵਾਰੀ।
ਕਦੀ ਮੈਂ ਕਦੇ ਕੋਈ ਦੂਜਾ,
ਸਾਰੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਵਾਰੇ ਵਾਰੀ।
ਹੱਸਦਿਆਂ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਿਆਂ
ਲੰਘ ਜਾਂਵਦੀ ਘੰਟੀ ਸਾਰੀ।
ਕੋਲੋਂ ਹੀ ਕੋਈ ਉਠ ਕੇ ਆਖੇ,
ਬੱਸ ਕਰੋ ਹੁਣ ਦੀਨ ਦਿਆਲ।
ਇਹ ਹੈ ਸਾਡੇ.....।

ਹਫਤੇ ਵਿੱਚ ਪੰਜ ਆਉਂਦੇ ਦਿਨ।
ਲਗਦੇ ਪੀਰਡ ਦਸ ਜਾਂ ਬਾਰਾਂ,
ਪੂਰੇ ਛੱਡੇ ਅਸਾਂ ਨੇ ਗਿਨ।
ਮੈਂ ਕਹਿਨਾਂ ਕਿਤੇ ਉਹ ਨ ਹੋ ਜਾਏ,
ਪੌਂ ਬਾਰਾਂ ਤੇ ਕਾਣੇ ਤਿੰਨ।
ਕਵਿਤਾ ਕਿਤੇ ਨ ਲੰਮੀ ਹੋ ਜਾਏ,
ਰਹਿੰਦਾ ਸਦਾ ਇਹੋ ਖਿਆਲ।
ਇਹ ਹੈ ਸਾਡੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਦੀ ਚਾਲ।
ਲਿਖਾਂਦੇ ਪੜ੍ਹਾਂਦੇ ਹਾਸੇ ਨਾਲ।

ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ — ਅਗਾਂਹ-ਵਧੂ ਕਵੀ

(ਈਸ਼ਵਰ ਸੂਰੀ ਐਮ. ਏ. ਪ੍ਰੀਵੀਅਸ)

ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਵਿਕਾਸ ਹੈ। ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ 'ਸਾਵੇ ਪੱਤਰ' ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਏ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚ ਜਜ਼ਬਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚਲੀਆਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਪਿਆਰ ਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਵੀ ਗੁੰਮੇ ਤੇ ਗੁਆਚੇ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਲਭਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਕ ਅੰਸ਼ ਨਾਲੋਂ ਨਿਜੀ ਅੰਸ਼ ਵਧੇਰੇ ਹੈ। ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ 'ਸਾਵੇ ਪੱਤਰ' ਵਿਚ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੀ ਬੇ-ਇਨਸਾਫੀ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ "ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ ਤੇਰੇ ਗਿਰਾਂ" ਪਰ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੀ ਅਸਫਲ ਪ੍ਰੀਤ ਦੇ ਰੋਣੇ ਰੋਏ ਹਨ। ਬੇਸ਼ਕ ਇਹ ਪ੍ਰੀਤ 'ਬਸੰਤ' ਬਣ ਕੇ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਕੂਕਣ ਲਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਬੇਸ਼ਕ 'ਸੁਹਾਂ ਦੀ ਕੰਧੀ' ਜਾਂ 'ਉਜੜੇ ਬੋਹ' ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਪਿਆਰ ਕੁੱਠ ਪੰਛੀ (ਇਕ ਪੰਛੀ ਰਾਤੀਂ ਬੋਲੇ) ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਾਂ 'ਅਨਾਰ-ਕਲੀ' ਤੇ 'ਨੂਰਜਹਾਂ' ਦੀ ਵਿਲਕਣੀ। ਵਿਚ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰੀਤ ਵਿਲਕਣੀ ਹੈ।

ਪਰ 'ਸਾਵੇ-ਪੱਤਰ' ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਵਿਚ ਨਿਜੀ ਅੰਸ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਸਮਾਜਕ ਚੇਤਨਤਾ ਸਾਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਦੂਜੀ ਪੁਸਤਕ 'ਕੁਸੰਭੜਾ' ਵਿਚ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। 'ਕੁਸੰਭੜਾ' ਵਸਤੂ ਦੇ ਪਖ ਤੋਂ 'ਸਾਵੇ-ਪੱਤਰ' ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਨਿੰਗਰ ਹੈ। ਬੇਸ਼ਕ ਰੂਪਕ ਪਖ ਤੋਂ ਇਸ ਵਿਚ ਸਰੋਦੀ ਅੰਸ਼ ਘਟ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਵੀ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੀਂ ਦੀ ਛੋਹ ਲਗ ਗਈ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕੁਝ ਸੁਆਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। 'ਕੁਸੰਭੜਾ' ਪੁਸਤਕ ਵਿਚੋਂ ਸਾਨੂੰ ਕਈ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਅਗਾਂਹ-ਵਧੂ

ਖਿਆਲਾਂ ਦੀਆਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਵਾਕਰ ਫੋਕੇ ਹੀ ਭਗਤੀ ਦੇ ਹੁਲਾਰੇ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਕਵੀ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਭਗਤੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੀ ਜਿਹੜੀ ਗਰੀਬਾਂ ਸੁਆਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਜਿਵੇਂ ਹੇਠਲੀਆਂ ਤੋਂ ਸਾਫ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ:-

"ਕਿਸ ਕੰਮ ਆਖਰ ਇਹ ਸਾਧਾਂ ਦੇ ਮਨੁੱਖੇ? ਕਿਸ ਕੰਮ ਲਿਵਾਂ ਤੇ ਭਿੰਜਣ ਨਾ ਜੇ ਉਹ ਗਰੀਬਾਂ ਦੇ ਤਾਗਾਂ? ਟੁੱਟਣ ਨਾ ਸੁਣ ਕੇ ਹੁੰਦਾ, ਕਵੀ ਦੇ ਸੀਨੇ ਵਿਚ ਹੁਣ ਨਿਰਾ ਪੁਕਾਰਾਂ?"
ਦਾ ਰੋਮਾਂਟਿਕ ਪਿਆਰ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਕਿਸੇ ਸੁੰਦਰੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਤੇ ਕੇਵਲ ਹੁੰਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਗੁਆਚੀ ਸਗੋਂ ਹੁਣ ਉਸ ਦੇ ਰੀਤਾਂ ਵਿਚ ਕੇਰਦਾ, ਜਿਵੇਂ:- ਲੋਕ-ਪੀੜ ਹੈ।

"ਇਹ ਗੀਤ ਨਾ ਕਿਸੇ ਸਾਹਜ਼ਾਦੀ ਦੇ, ਨਾ ਹੁਸਨ ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਵਾਦੀ ਦੇ। ਇਹ ਤਾਂ ਨਗਮੇ ਰੂਹ ਫਰਿਆਦੀ ਦੇ, ਦਿਲ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਤੜਪਾਉਣ ਗੀਤ।"
ਹੁਣ ਕਵੀ ਦੇ ਗੀਤਾਂ ਵਿਚ ਇਨਕਲਾਬ ਲਈ ਬੇਹਬਲਤਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਕਵੀ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਅਕਾਸ਼ੀ ਉਡਾਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਲਾਉਂਦਾ, ਸਗੋਂ ਧਰਤੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦਰਦ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗਲਾਮੀ ਦੀਆਂ ਜ਼ੀਜੀਰਾਂ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਵੇਖਣ ਲਈ ਤਤਪਰ ਹੈ। ਹੁਣ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਗੀਤ ਇਨਕਲਾਬੀ ਗੀਤ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ:-

"ਇਹ ਸੁੱਤੀ ਚਿਣਗ ਮਘਾਵਣਗੇ,
ਯੁਵਕਾਂ ਦਾ ਲਹੂ ਗਰਮਾਵਣਗੇ,
ਜ਼ੀਜੀਰਾਂ ਨੂੰ ਹਥ ਪਾਵਣਗੇ,"

... ..

ਜਦੋਂ ਤੀਕ ਨੌਜਵਾਨ ਇਨਕਲਾਬ ਲਈ
ਲੜਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ ਉਦੋਂ ਤੀਕ
ਮੌਹਨ ਸਿੰਘ ਗਾਉਂਦਾ ਹੀ ਰਹੇਗਾ। ਜਿਵੇਂ ਉਹ
ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ:-

“ਜਦ ਤੀਕਰ ਯੁਵਕ ਨਾ ਜਾਗਣਗੇ,
ਮੇਰੇ ਗੀਤ ਨਾ ਗਾਉਣ ਤਿਆਗਣਗੇ।

... ..
ਮੇਰੀ ਹਿੱਕ ਵਿਚ ਹੁਣ ਨਾ ਸੌਣ ਗੀਤ,
ਪਏ ਰਾਤ ਦਿਨੇ ਚਿਚਲਾਉਣ ਗੀਤ।”

ਕਵੀ ਦਿਨੋਂ-ਦਿਨ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ
ਤਿਆਗ ਕੇ ਨਵੀਆਂ ਸਮਾਜੀ ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਅਪ-
ਨਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਵੀ ‘ਤਾਜ
ਮਹੱਲ’ ਵਾਲੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਸ਼ਾਹਜਹਾਨ ਦੇ
ਸ਼ੋਹਸ਼-ਸੁਆਦ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸਲਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਗਰੀਬਾਂ
ਤੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਜ਼ੁਲਮ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਕੁਰਲਾ ਵੀ
ਉਠਦਾ ਹੈ। ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸਤਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਾਫ਼
ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ:-

“ਕੀ ਉਹ ਹੁਸਨ ਹੁਸਨ ਹੈ ਸਚ-ਮੁਚ,
ਜਾਂ ਉਂਜੇ ਹੀ ਛਲਦਾ।

ਲੱਖ ਗਰੀਬਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ,
ਹੰਝੂਆਂ ਤੇ ਜੋ ਪਲਦਾ।”

ਕਵੀ ਨੂੰ ਸੁਫਨੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਜਾਂ ਸ਼੍ਰੇਰਗੀ
ਹੁਲਾਰਿਆਂ ਦੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ ਸਗੋਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ
ਸੁਫਨੇ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ:-

“ਵੇਚਾਂ ਮੈਂ ਸੋਹਣਿਉਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸੁਫਨੇ
ਹੋਵੇ ਜੇ ਲੈਣ ਦਾ ਖਿਆਲ।”

ਹੁਣ ਮੌਹਨ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਨਿਜੀ-ਪੀੜ ਨੂੰ
ਆਪਣੇ ਤਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਰਖਣੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਗੋਂ
ਲੋਕ-ਪੀੜ ਨਾਲ ਸਾਂਝੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ:-

“ਲੱਖ ਬੁਲੀਆਂ ਰਖਾਂ ਸੀੜ ਸੀੜ
ਨਹੀਂ ਲੁਕਦੀ ਦਿਲ ਦੀ ਪੀੜ ਪੀੜ।”

‘ਨਿਕਾਜਿਹਾ ਇਕ ਦੀਵਾ ਟਿਮਕੇ’ ਵਾਲੀ ਕਵਿਤਾ
ਵਿਚ ਕਵੀ ਨੇ ਨਵੀਨਤਾ ਵਿਖਾਈ ਹੈ। ਇਸ
ਵਿਚ ਕਵੀ ਨੇ ਵਿਅਕਤੀ-ਗਤ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਮਹਾਨਤਾ
ਦਿਤੀ ਹੈ। ਅਗਾਂਹ-ਵਧੂ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ ਇਹ
ਖਿਆਲ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਦਰਤ ਦੀਆਂ

ਤਾਕਤਾਂ ਇਨਸਾਨ ਦੀਆਂ ਗੁਲਾਮ ਹਨ। ਇਸ
ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਬੜੀ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਹੈ।
“ਮੈਂ ਲੱਖ ਪੱਤਿਆਂ ਵਿਚ ਖਲੀ, ਪਈ ਫਿਰ ਵੀ
ਮਰਾਂ ਇਕੱਲੀ’ ਵਾਲਾ ਖਿਆਲ ਇਸ ਵਿਚ ਵੀ
ਹੈ। ਆਤਮਾ ਦਾ ਦੀਵਾ ਸੂਰਜ ਨਾਲੋਂ ਉੱਚਾ
ਦਸਿਆ ਹੈ।

‘ਛੋਹ’ ਵਾਲੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਕਵੀ ਨੇ ਅਗਾਂਹ-
ਵਧੂ ਖਿਆਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕਵੀ ਤਾਰਿਆਂ ਨੂੰ
ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅਕਾਸ਼ ਦੇ
ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਹੋ, ਪਰ ਮੈਂ ਧਰਤੀ ਦਾ ਵਸਨੀਕ
ਹਾਂ। ਇਸ ਵਿਚ ਸਮਾਜਕ-ਅੰਸ਼ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।
ਜਿਵੇਂ:-

“ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਅਰਸ਼ ਦੀ
ਮੈਨੂੰ ਲਗੀ ਜ਼ਿਮਾਂ ਦੀ ਛੋਹ”

ਮੌਹਨ ਸਿੰਘ ਵਿਚ ਵਟਦੀਆਂ ਸਮਾਜਕ ਕੀਮਤਾਂ
ਦੇ ਨਾਲ ਤਬਦੀਲੀ ਤਾਂ ਆਈ, ਪਰ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ,
ਸਗੋਂ ਅਧਵਾਟੇ ਹੀ ਖੜਾ ਹੈ। ਕਵੀ ਨੂੰ ਸਮਾਜਕ
ਪ੍ਰਭ ਦਾ ਨਸ਼ਾ ਨਾ ਤੇ ਪੂਰਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਧੂਰਾ,
ਸਗੋਂ ਮੰਝਧਾਰ ਵਿਚ ਖਲੋਤਾ ਹੈ।

‘ਅਧਵਾਟੇ’ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਵੀ ਕੁਝ ਕੁ
ਐਸੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ
ਸਮਾਜਕ ਚੇਤਨਤਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ:-
‘ਸੁਫਨੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਆਵੇ’, ‘ਨਿੱਕਾ ਰੱਬ’, ‘ਮੋਹ’,
‘ਮੰਗਤੀ’, ਆਦਿ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਇਸ ਗਲ ਦੀਆਂ
ਸੂਚਕ ਹਨ। ‘ਪਸ਼ੂ’ ਵਾਲੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਕਵੀ
ਨੇ ਕੁਝ ਕੁ ਚਿੰਨ੍ਹ ਵਰਤ ਕੇ ਸਰਮਾਏਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਖੂਬ
ਭੰਡਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਕਵੀ ਪੂਰੀ
ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਵੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਅਸਰ ਬਲੇ ਨਹੀਂ ਹੈ,
ਸਗੋਂ ਦਰਮਿਆਨ ਵਿਚ ਖਲੋਤਾ ਹੈ। ਪਰ ‘ਕੱਚ
ਸੱਚ’ ਵਾਲੀ ਚੌਥੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਮੌਹਨ ਸਿੰਘ
ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਅਗਾਂਹ ਵਧੂ ਬਣ
ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ
ਅਗਾਂਹ-ਵਧੂ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।
ਕਵੀ ਜਨਤਾ ਦੇ ਘੋਲ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ
ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਗਲਤ ਕੀਮਤਾਂ ਤੋਂ

ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੁਰਾਣੇ ਬੰਦੇ
ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਮਿਟਾ ਕੇ ਨਵੇਂ ਸਮਾਜ ਦੀ ਉਸਾਰੀ
ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਕਵੀ ਆਪਣੀ 'ਸਾਵੇ-
ਪੱਤਰ' ਵਾਲੀ ਪ੍ਰੇਮਕਾ ਦੇ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਹੀ ਮਾਣਨਾ
ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਸਗੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਕੇ
ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ:-

“ਹਿੱਕ ਤੇਰੀ ਦੇ ਸੋਹਲ ਆਲੁਣੇ,
ਪੈਣ ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਸੌੜਾਂ।
ਬਿਛੂ-ਡੰਗੇ ਰਾਹਾਂ ਤੇ ਹੁਣ,
ਖੰਭ ਫਟਕਾਣੇ ਲੋੜਾਂ।”

ਹੁਣ ਕਵੀ ਕੇਵਲ ਪਿਆਰ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਨੂੰ ਹੀ
ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਸਗੋਂ ਕਿਸੇ ਵਡੇਰੇ ਤਲਖ ਨਸ਼ੇ ਨੂੰ
ਲੋਚਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ:-

“ਨਸ਼ਾ ਨਾ ਪੂਰਾ ਕਰੇ ਪਿਆਰੀ,
ਪਿਆਰ-ਘੁਟ ਹੁਣ ਤੇਰਾ।
ਕਿਸੇ ਵਡੇਰੇ ਤਲਖ ਨਸ਼ੇ ਨੂੰ,
ਤਾਂਘੇ ਬੰਦ ਬੰਦ ਮੇਰਾ।”

‘ਧਰਤ ਬਣਸੀ ਲੋਹੇ ਦੀ’ ਵਾਲੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ
ਕਵੀ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਾਗ ਚੁਕੇ ਹਨ,
ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹੱਡੀਆਂ ਚੋਂ ਇਨਕਲਾਬੀ ਅੱਗ
ਪੈਦਾ ਹੋਵੇਗੀ। ਜਿਵੇਂ:-

“ਤਾਂਬੇ ਦਾ ਅਸਮਾਨ ਬਣਸੀ
ਧਰਤ ਬਣਸੀ ਲੋਹੇ ਦੀ
ਹੱਡੀਆਂ ਦੀ ਰਗੜ ਤੋਂ ਹੁਣ
ਅੱਗ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇਗੀ।”

ਕਵੀ ਦਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਇਨਕਲਾਬ
ਨਾਲ ਸਰਮਾਏਦਾਰ ਨੇਸਤੋ-ਨਾਬੂਦ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।
ਜਿਵੇਂ:-

‘ਸੋਨੇ ਗਿੱਚੀ ਸੁਟਣੀ
ਜਦ ਚੰਡ ਪੈਣੀ ਲੋਹੇ ਦੀ।’

ਕਵੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਦੋ ਵੱਡੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਵਿਚ
ਵੰਡੀ ਹੋਈ ਵੇਖਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਕ ਪਾਸੇ
ਮਜ਼ਦੂਰ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਰਮਾਏਦਾਰਾਂ ਦੀ ਜੁੱਡੀ
ਹੈ। ਜਿਵੇਂ:-

“ਦੋ ਟੋਟਿਆਂ ਵਿਚ ਭੇਂ ਟੁੱਟੀ,
ਇਕ ਮਹਿਲਾਂ ਦਾ ਇਕ ਢੋਕਾਂ ਦਾ।
ਦੋ ਧੜਿਆਂ ਵਿਚ ਖਲਕਤ ਵੰਡੀ
ਇਕ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਇਕ ਜੋਕਾਂ ਦਾ।”
‘ਜਾਇਦਾਦ’, ‘ਲੋਹਾ’ ਅਤੇ ‘ਮੌਲੀ ਮੁੜ ਕੇ
ਧਰਤ ਚੀਨ ਦੀ’ ਇਤਿਆਦਿ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚ
ਕਵੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਮਾਜਕ ਸੂਝ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਹੈ।

‘ਸਾਵੇ-ਪੱਤਰ’ ਵਿਚ ਕਵੀ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਨਿਰੋਲ
ਪਿਆਰ ਦੇ ਸਰੋਦ ਗਾਉਂਦਾ ਸੀ। ‘ਕੁਸੰਭੜੇ’
ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਅਗਾਂਹ-ਵਧ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਧਵਾਦੇ
ਵਿੱਚ ‘ਕੁਸੰਭੜੇ’ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਤੋਂ ਅਗੇ ਨਹੀਂ
ਵਧ ਸਕਿਆ, ਪਰ ਹੁਣ ‘ਕੱਚ-ਮੱਚ’ ਵਾਲੀ
ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਕੁਝ ਕਦਮ ਹੋਰ ਅਗੇਰੇ ਵਧਿਆ
ਹੈ। ਕਵੀ ਵਿਚ ਸਮਾਜਕ ਚੇਤਨਤਾ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ
ਵਧੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਹੁਣ ਪਿਆਰ
ਦਾ ਕਵੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਲੋਕ-ਕਵੀ ਬਣਦਾ ਜਾ
ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਨਤਾ ਦੇ ਘੋਲ ਵਿਚ ਹਿਸਾ ਲੈ ਰਿਹਾ
ਵਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ
ਰਖ ਕੇ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਮੋਹਨ
ਸਿੰਘ ਅਗਾਂਹ-ਵਧੂ ਕਵੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਸਿੱਕ

(ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ‘ਦੀਪ’)

ਕੋ ਕੋ ਕਾਵਾਂ ਚੂਰੀ ਲੈ ਜਾ,
ਜਾ ਬੈਠ ਬਨੇਰੇ ਖਾਵੀਂ।
ਆਸੀ ਕਦੋਂ ਪਿਆਰਾ ਮੈਂਡਾ,
ਛੇਤੀ ਆਣ ਸੁਣਾਵੀਂ।
ਲੀਰਾਂ ਲੀਰਾਂ ਦਿਲ ਵੇ ਮੇਰਾ,
ਮੇਰੇ ਨੈਣ ਤਰਸਦੇ ਭੁੱਖੇ;
ਉੱਡ ਜਾ ਕਾਗਾ ਕਰ ਛੇਤੀ,
ਕੋਈ ਸੁਖ-ਸੰਦੇਸ਼ ਲਿਆਵੀਂ।

ہار جیت

از بلجیت سنگھ زخمی

کلا بیک حسین تریں لڑکی تھی جسکو اپنی خوبصورتی اور جوانی پر نالغہ نہ ہو
خیال کرتی تھی کہ اپنی ترغیبنوں کی وجہ سے وہ لڑکیوں کو گھٹائی کر سکتی تھی اسکا معمول تھا
کہ دن میں گئی دفنہ شیشے کے سامنے اپنے ٹھنڈے بالوں کو سنوارتی، پاؤں ڈھونڈتی
نہ جانے کس بیدردی سے استعمال کرتی اس کے گلابی رخسار و عنابی ہونٹ راہ گیر کیلئے
ویال جان تھے۔

ادھر کیلش ایک کالج میں پڑھتا تھا وہ ایک روز میچ دیکھنے گیا ایک
کھلاڑی کا سٹول جسم دیکھ کر اس کو بھی یہ شک پیدا ہوا۔ وہ بنگالی استاد ہو۔ ملازم
اس کا شاگرد بنے کیلئے درخواست کی! استاد نے اس سے کہا: "اگر تم پانچ برس شادی
نہ کرو تو تم میرے شاگرد بن سکتے ہو اور تمہیں ایسا پہلوان بنادو گا جیسا کہ کوئی ایک
نہیں ہو! اسٹاٹو منکر کیلش کی آنکھیں شوق سے چمک اٹھیں اس نے استاد سے وعدہ کر لیا
کیلش نے ورزش کرتی شروع کر دی وہ ایک امیر آدمی کا بیٹا تھا اسے
آپے ذریعہ پروانہ تھی۔ کھانے پینے کو ہر قسم کا سامان مہیا تھا۔ چند دنوں میں اس کے
پٹے اکھڑے۔ تقریباً دو سال کے بعد اس نے اپنے اسے پاس کر لیا۔ اب اس کی بوڑھی
مال کی بیوی خوش تھی اپنے اکلوتے لڑکے کی شادی اپنی آنکھوں سے دیکھ لے اور
اس کے لاکھ مخ کرنے پر بھی شادی کروادی۔

شادی میں تو کیلش کا کوئی چارہ نہ تھا مگر جو وعدہ اس نے اپنی استاد
کیا تھا وہ عرصہ بالفرد نبھانا تھا اس نے اپنی ہر قسم کی خواہشات پر ناپاؤ رکھا تھا
ادھر کلا کی جوائی رائیگاں ڈھل رہی تھی اس نے اپنے حیا کی زندگی تک کو بھی
نہ دیکھا تھا۔ وہ حیران تھی کہ بڑے بڑے دل لوز جو اپنی کو جھکا سکتی تھی مگر
کیلش پر اس کا ذرا بھی اثر نہ ہوا اور اس کی صحت دن بدن اسی فکر میں گرنے لگی
والدین کو جب اس کا احساس ہوا تو انہوں نے اسے وہی سو فائدہ مند لڑکی کی تفریح
کیلئے بھیجا۔ ان کا خیال تھا کہ وہ بائیسٹ ایک کیلش اپنی پہلوانی دنیا کو بھول کر
راہ راست پر آجائے گا مگر کیلش تو جوں کتوں ہی رہا اس کو ہر وقت اسی بات
کا خیال تھا کہ باڈی بلڈنگ کا مقابلہ کہاں ہو رہا ہے اور جینزیم کا کہاں بہترین انتظام
کلا حیران تھی وہ اپنی ہر قسم کی کوشش کر چکی تھی مگر کیلش اس سے نہ ہرتا تھا
اب کلا کو غصہ آیا اور اس نے ایک روز صبح سویرے ہال کھر کر بیٹھی رہی نہ دلی بنائی
اور نہ ہی میک اپ کیا مگر کیلش نے بھی اس کی طرف کچھ توجہ نہ کی آخر کار وہ مجبوراً
ایک روز اپنا سامان میکر کے چلی گئی پہنچی گئی کہ دیکھیں کون جیتے

کلا چلی گئی مگر کیلش کو ذرا بھی اس بات کی پروا نہ تھی۔ اس نے اپنی دوست کی ایک
بیوی سے دلی پہلا مشورہ کیا۔ کلا دن بھر اس کے ہی پاس رہتی۔
ایک روز جب وہ بیٹھا تھا تو اسکو کلا کی ایک چٹھی ملی اس نے لفظ لفظ
پڑھنے کے بعد جواب لکھنا شروع کیا۔

میری پیاری کلا

مجھے یہ پڑھ کر بہت خوش ہوئی کہ تو اپنے میکے بالکل خوش ہے۔ اور ادا
جیت تو گئی اپنا وقت بھی خوشی سے گزارتا ہوں جب سے تو گئی میری ایک لڑکی ہو
آشنائی ہو گئی۔ بلا کئی نازک اور حسین یہ بیان نہیں کر سکتا۔ میرے بھائی
ہوئے پروہ میرے دل کو بھلائی ہو وہ ناچتی کو دلی میرے پاس آ بیٹھی ہے۔
میں گھر میں آتا ہوں تو میرے گھر کی ٹیٹ جاتی ہے۔ جب ہم دونوں کی نظریں ملتی ہیں
تو میں پیار سے اپنے ہونٹ اس کے گلابی رخسار پر رکھ دیتا ہوں۔ کتنی اچھی ہے کلا
نقطہ تیرا کیلش

جب کلا نے یہ چٹھی پڑھی تو آگ بگول ہو گئی اور اپنی بھائی کی کیلش کے پاس
کا اصرار کیا۔ ایک شام جبکہ ٹیٹ ٹیٹ ہو چلی رہی تھی۔ کیلش کو میرا
کچھ لگنا رہا تھا تو کلا اپنے بھائی کے ساتھ کمرے میں داخل ہوئی دونوں کا چہرہ
سرخ ہو رہا تھا اور تیوی چڑھی ہوئی تھی نہایت غضب آلود لہجہ میں بھائی چلا
کیا ہم نے اپنی عزت آپ کے حوالے اسی کی تھی کہ آپ اس کو می میں ملا دیں
کیلش ہنسا ہوا بولا ایسی کیا مصیبت آگئی ذرا بیٹھے مگر کچھ ذرہ چار وغیرہ
پہچھے۔ اور اس کے ساتھ اس نے دھیمی آواز سے "بلا ذرا چائے ولا نا اور
اس کے ساتھ ہی ایک آٹھ سالہ بچی اپنی ننھے ہاتھوں میں دو چار کی پیالیاں لے
داخل ہوئی اور میز پر رکھ کر دوڑ کر کیلش کی گود میں بیٹھ گئی اور کیلش نے
اپنے ہونٹ اس کے رخسار پر رکھ رکھ کر کہہ کون جیتا کلا یا کیلش۔ کلا حیران تھی
وہ دوڑ کر کیلش کے پاؤں پر گر پڑی اور روتے ہوئے کہا۔
"میں ہار گئی کیلش آپ جیت گئے"

یہ قطعہ ہمارا سالانہ مشاعرے میں مقبول عام ہوا۔ از عزیز خیر فارسی
محبت یوں تو کہنے کو بلائے ناگہانی ہے۔ محبت ہی لیکن آدمی کی زندگی گانی ہے
تمہارے دل میں گئی کس اگر تو جاکر دیکھو۔ مجھے اپنے دل مرحوم کی تربت نکلا

بزم ادب

از سکرٹری - بی - این نگم (سال دوم)

ہیں نہایت سرت ہے، فردری کا بزم ادب کالج کے لئے ایک یادگاری دن ہے جبکہ کالج بزم ادب کا افتتاحی سالانہ مشاعرہ کالج ہال میں بہ زیر صدارت جناب کنور مہند سنگھ بید کا سحر منقذ ہوا جس میں نہ صرف دہلی کے بلکہ ہندوستان کے چیدہ چیدہ شعراء نے شرکت فرمائی، شاعر انقلاب جناب جوش ملیح آبادی، جانشین حضرت کراخ استاد لوح ناردی، جناب آئی جی اے سی اور تقریب چائینگ دیگر حضراء خوش کلام و رطب اللساں نے اپنے کلام فصیح سے سامعین کو محفوظ فرمایا۔

کالج کا تمام ہال سامعین و شائقین سے کھج کھج بھرا ہوا تھا اور محفل مشاعرہ تقریباً چار گھنٹے قائم رہی اس شاندار کامیابی کا سہرا بہت کچھ تعاون احباب پر مبنی ہے۔ ان ضمن میں ان تمام طلباء کا جنہوں نے اس مشاعرہ کے لئے مالی امداد اپنی ذاتی جیب سے دی شکر یہ ادا کرتا ہوں اور اس کے ساتھ ساتھ میرے دست عامل منظور احمد، سریندر سنگھ، امد ہارے کالج کی این - سی - سی کا بہ دل سے مشکور ہوں کہ انہوں نے ہمیں ہر قسم کی مدد دے کر اس مشاعرہ کو کامیاب بنانے کی کوشش کی۔ مجھے کامل وثوق ہے کہ آئندہ سال بھی اسی طرح مالی و عملی امداد ملتی رہے گی۔

میں چند اشعار جو گرجی محفل تھے مندرج کرتا ہوں۔

غنجے تری زندگی پہ دل ہلتا ہے تو بس ایک تبسم کیلئے کھلتا ہے
غنجے نے کہا کہ اس چین میں بابا یہ ایک تبسم بھی کیسے ملتا ہے

کیا فائدہ شیخ تجھ سے کہنے میں مجھے خلی میں تجھے لطف ہے پینے میں مجھے
عیاش تو دونوں ہیں مگر فرق ہے یہ کھلنے میں تجھے مزا ہے پینے میں مجھے
(از جوش ملیح آبادی)

بقیہ افسانہ صفحہ نمبر ۷ سے آگے

نمود کی ہوش میں پڑی سسکیاں بھر رہی تھی! دونوں جانے کس بات کے منتظر تھے۔

اوقات کے ساتھ ساتھ واقعات بھی قدم بہ قدم چلتے رہے۔ نیم کی زندگی کا سکون سمندر کی طوفانی شکل اختیار کر چکا تھا۔ ایک استہرا آئی آج گھر میں خوشی کا دور دورہ تھا مہمانوں کا جھگمگٹا شادیاؤں کے آواز سے شاید اس ماحول کو کسی بیکس و مجبور کے مالوں کا جنازہ نکالنے کے لئے منتخب کیا گیا تھا۔ یہ کون جانتا تھا کہ کسی کے خرم ہستی پر بجلی کو نذر رہی ہے۔ نیم کی سہیلیاں رنگ بونیاں بونیاں غریب جو اس وقت تک سراپا انتظار بنی بیٹھی تھی اپنی ماں کی آواز سن کر چونک پڑی بیٹی یہ جوڑا پہنے لے ماں کا حکم سہرا نہ تو نہ رکھتے سہرا نے جوڑا لے لیا۔ اپنی سہیلیوں سے جدا ہو کر برابر واسے کمرے میں جوڑہ بدلنے لگی۔ یکایک جو دروازے پر کسی نے نرم سی لکڑی سے دھڑک دھڑک کر دوازہ کھولا تو محمود دیکھا جو گاڑی لے باہر منتظر تھا نیم کو فتح کی شہ پر محمود کیساتھ ہوئی گاڑی کسی سمت روانہ ہو گئی۔ کچھ دیر کے بعد دوازہ کھل گیا لیکن جواب نہ پا کر وہ دوسرا دروازہ برآئی دروازہ کھلا سہی ہوئی خاموشی سے کشمکش کرتی ہوئی اندر داخل ہوئی تو دیکھا کہ وہ انوار سہاگ کے جوڑہ کی بھی بھینی بھینی خوشبو باقی تھی کمرے سے باہر سب لوگ نہ جانے کس بات کے منتظر تھے۔

افسانہ

از - گیان اندر سائن (بی بی مائیں)

برکھارت کی سہانی شام ہے۔ زمیں کے شباب آفریں سبزے پر چہرے ہوئے رنگوں میں فضا کی دلفریب رقص کر رہی ہے۔ آسمان پر متوالی گھٹائیں
بین الاقوامی فوجوں کی سی رنگ برنگی وردیوں میں ملبوس نظر آتی ہیں۔ پہاڑی پر جا بجا سجیلے پھولوں کی مست اور کیف آور خوشبو فطرت کی دلنوازی
میں مصروف ہے۔ گویا زندگی یہاں وہ مقام تک سر رکھی ہے جس پر پریم کا دریا صحن کی اطاعت میں سمو یا جا رہا ہے۔ ایک چشمے کے کنارے جہاں دو
جوانیاں دل ہی دلیں عمر بھر ساتھ رہنے کا عہد کر چکی ہیں وقت مقررہ کی دلجوئی کر رہی ہیں۔ اس گوشہ تنہائی میں شکیل دھیل محمود کی منتظر نگاہیں کسی کے
استقبال کے لئے وقف ہیں۔ محمود سے کچھ ناصلہ پر گلوش سبزہ کی آڑ میں ایک معصوم دوشیزہ کسی تسم ریز محبت میں چلی آتی ہے۔ اسکا سا نولازنگ گویا دھڑ
جھاؤں کی آنکھ بچولی ہو رہی ہے رسیلی اور شاداب آنکھوں کے سائے میں معصومیت کی شوخی جوان ہوتی نظر آتی ہے۔ گھنٹرا لے ادا مشکیں بال کرک
بل کھارہے ہیں۔ مجموعی طور پر البسا معلوم ہوتا ہے کہ پردہ نوازی بردہ درمی غالب آئی ہوئی ہے یہ ہے نسیم جو محمود کے ساتھ کالج میں پڑھتی ہی۔ کثرت
کسی آہٹ نے طوفان خیال میں ڈوبے ہوئے محمود کو چونکا دیا اس نے پیچھے مڑ کر دیکھا وہ آپ! محمود کی زبان سے نکلا اور وہ بیتابانہ اس طرح اٹھا جیسے
سراپا عشق کسی حسن موجودہ کا استقبال کر رہا ہے۔ سچی نسیم نے جواب دیا۔! خیر تو ہے آج تو کافی انتظار کے بعد دیدار ہوئے۔ محمود نے کہانی
بلا سے نسیم بولی۔ اس کے طرز تکلم سے ظاہر تھا کہ دید و دانستہ محمود کے دل میں چلکی بیٹا جاتی ہے۔ کیوں کیا ہوا! محمود نے بیتابانہ پوچھا۔
کچھ نہیں بلکہ نسیم کھلکھلا کر ہنسی اور آگے بڑھ کر محمود کے ہاتھ سے فوٹو کا کیرہ پھینک لیا ذرا پیچھے ہٹ کر بولی "ریڈی" اور کٹ سے مٹن دیا دیا اب نسیم
کی باری آئی محمود نے اسے شانوں سے پکڑ کر چشمہ کے کنارے کچھ لیے دایا ہاتھ انداز سے اٹھایا کہ نسیم کی آنکھیں جھپکی دھوپ سے چند میاٹے گئیں
اس کے پیاز رنگ کے بلاؤں میں نئی جوانی محمود کی نگاہوں سے ٹکرا رہی تھی۔ ایک تشنگی سی ٹپک رہی تھی۔ اس کی چشم تناس سے کیرہ کے طلب
میں مجبورہ کا عکس آتے ہی محمود کے جذبات نے گردٹ لی۔ اس وقت منظر کی نگاہوں میں ناظر کی آتشہ نگاہی کچھ بھیک مانگ رہی تھی۔ ---
کچھ نہ میرے مذکر طرف کیا دیکھ رہے ہو نسیم بولی! میں تمہارا فوٹو اپنے دل میں اتار رہا ہوں نسیم! محمود نے ارمان بھرے انداز میں کہا۔ ---

وہ نہ جانے کس بات کا متفرق تھا !
دو دنوں کے ساتھ محبت کی ڈور بھی مضبوطی رہی ایک دن گنگھور گھٹاؤں کے پردے میں اچانک افتاد کی وہ گھڑی آگئی جس کے مقابل یہ جوڑا جذبات برتاؤ نہ رکھ سکا اور اختیار کا اس بیباکی سے استعمال ہوا کہ جس کے متعلق کبھی ان کے دماغ میں بھول کر بھی یہ وہم نہ آیا تھا کہ سو ساٹھی گناہ سمجھتی ہے۔ اس یادگاری شام کے سہارے محمود نسیم کی کتنی ہی چاندنی راتیں الٹا شبلیہ کی آغوش میں ناقابل فراموش داستان ہو کر رہ گئیں ایک شام جب کہ حب دستور مہتاب کی کرنیں ندی کی موجوں سے آنکھ مجھولی تھیل رہی تھیں اور اس منظر کو پھوپھوں سے لہے ہوئے پودے خاموشی سے دیکھ کر خیالی دنیا کے مدد جز سے بہکنار تھے۔ نسیم محمود کے قریب بیٹھی تھی مگر چہرہ پر روز کی سی شگفتگی نہ تھی آنکھیں مبار بار بار میانی تھیں۔ پلکوں کی جڑوں میں کسی غم کی نمی نمایاں تھی ایسا ظاہر ہوتا تھا کہ - وہ جی بھر کر روٹی ہے وقت کسی پر رحم نہیں کھاتا۔ نسیم نے سکوت توڑنے ہوئے کہا - وقت ظلم و درم سے بالاتر ہے۔ نسیم اسکی شکایت بے جا ہے۔ انسان کا ماحول ہی ایسے اسباب پیدا کرتا ہے جس کو عوام فوج کے اعتبار سے وقت کہتے ہیں۔ آج چند مہیاں آئے تھے گھر پر! نسیم نے کہا اب کون فقہ وہ محمود نے چونک کر پوچھا۔ نسیم نے جواباً محمود کی آنکھوں میں آنکھیں ڈال دیں اور سکوت! مگر اس خاموشی میں کتنی تقریریں پنہاں تھیں اس کا اندازہ بھی دونوں دل کر سکتے تھے۔ تم اپنے والدین سے کیوں نہیں کہہ دیتے نسیم نے کہا! محمود یہ سن کر کچھ کھوسا گیا۔ تم چپ کیوں ہو۔ پیارے محمود! لرزتی ہوئی آواز میں نسیم بولی۔ اگر تم وی طرح خاموش رہے تو پھر میرا کیا ہوگا۔ میں تو کہیں کی نہ رہو گی! محمود نے ہکا بکا ہو کر پوچھا کیا کہہ رہی ہو نسیم! بیماری دیوانگی کا نتیجہ کوئی خوفناک شکل اختیار کرنے والا ہے۔ کیا ہوا! میں لیگ ماں کا درجہ اختیار کرنے ----- محمود تو سکتے سا ہو گیا۔ وہ نسیم کی طرف نکلتا رہ گیا۔ دوسرا لمحہ میں نسیم

ہم یہ کہ جب سنجیدگی پر اترتے ہیں تو عبارت پھلکی پھلکی سی ہو جاتی ہے۔

اور شرجس کی زبان نہایت شستہ، صاف اور سلیس اور رواں ہے ۱۸۸۶ء میں رسالہ دگلماز نکال کر ملک العزیز ورجا اس میں بالاقا
شائع کرتا ہے۔ جو آپ کی شہرت کا باعث ہے اس کے علاوہ غورو غلورنڈا اور فردوس بریں بھی قابل تالش ہیں۔ مولانا کی تحریریں "معاشرتی اور
ادبی تاریخی دو حصوں میں بٹ جاتی ہیں۔ لیکن شرجس خاص کر اپنی تاریخ دانی سے شہرت حاصل کرتا ہے۔ یہ بات دیگر ہے کہ جذبات کی شدت اس کی
لغات و سیر کو دھندلا بنا دیتی ہے۔ اور لقا و تاریخی واقعات میں غلطیاں نکالتا ہے۔ بہر حال مولانا بحیثیت انسانہ نگار اردو لٹریچر میں اپنی جگہ
پہنچاتا ہے۔ مگر مولانا راشد الخیری حاصل شدہ حیثیت سے دور اب فقط ڈپٹی نذیر کا پیرو سمجھا جاتا ہے۔ وہ سلمہ کے علاوہ کوی زندہ جاو
کردار نہیں دے سکا اور سلمہ بھی بچاری — بہر حال مولانا حزن و ملال کے بادشاہ ہیں اور ان کی زبان خاص دہلی کی اردوئے معلیٰ ہے
انڈاز بیان سیکھائی، الفاظ ملائم اور شیریں۔ ان کی تصانیف میں "صبح زندگی" اور "شام زندگی" کی مقبولیت محتاج بیان نہیں۔ لیکن منشی پر مجید
بلک پیچے کے لئے مرزا رسوا سے متعارف ہونا لازمی ہے۔ رسوا لکھنؤ میں پیدا ہوا سنہ ولادت ۱۸۸۵ء ہے۔ مرزا اوج کی شاگردی پر منحصر تھا
مگر شاعر بھی تھا اور امرا و جان کا خالق بھی۔ رسوا پہلا آدمی ہے جو اردو لٹریچر کو ایک طوائف کی زندگی سے آشنا کرتا ہے۔ اور سوسائٹی کے
باب و ہنر کو پشت از بام کرتا ہے۔

ایک آنہ

ایک بارہ سال کا لڑکا غریبی کی پوشاک میں ملبوس۔ دل میں سوز اور پیٹ کے اندر تڑپتی ہوئی بھوک سے زور زور سے چلا رہا تھا۔
بابو جی مراد بوجی، پالیشی والا، پالیشی والا۔۔۔۔۔ وہ چلاتا ہوا سنیٹا گھر کے پاس آیا۔ ایک بوڑھا جس کے دل کے اندر غریبوں کے لئے
پیار انسانیت کا مادہ تھا بولا: بچے ادھر آ کر میرے جوتوں پر پالیشی کرو۔
بالک نے جب یہ سنا تو اس کے دلیس خوشی کی ایک ہر دوڑ گئی اور یہ سمجھ کر کہ ایک آنہ ملنے کے بعد وہ اپنی بھوک مٹا سکے گا: بھوک
سے تنگ آیا ہوا بچہ جلدی جلدی پالیشی کرنے لگا۔ اسی دوران میں سنیٹا کا غیج جس کے اندر خرافت، ہمدردی، محبت کو سوں دور بھاگ
جکی تھی بالک کے قریب آیا اور حرام زادہ کہتے ہوئے دانت بھینچ کر ٹھوکر لگا لی اور۔ بچہ چلا اٹھا آنکھوں میں آنسوؤں کا طوفان لے ہوئے
اس نے اپنے ہونٹ ہلاتے ہوئے کہا بابو جی میں ابھی پالیشی کر کے یہاں سے چلا جاؤنگا۔ بابو جی مجھے بھوک تھی اسلئے میں یہاں آیا تھا
بابو جی جب ہم بھیک مانگتے ہیں تو دنیا ہماری طرف حقارت بھری نظروں سے دیکھتی ہے اور جب ہم کمانی کی کوشش کرتے ہیں تو آپ
مجھے لوگ ہمارا اچھا نہیں چھوڑتے۔ بابو جی آخر ہم کیا کریں! بھوکے مرجائیں کہاں جائیں! ہمیں بھی بھگوان نے پیدا کیا ہے۔ ہمارے
جسم میں بھی آپ کی طرح لال خون ہے مگر فرق اتنا ہے کہ ہمارے لال خون کے اوپر سفید کپڑے نہیں ہیں بلکہ پھٹے پرانے چھڑے اور
بیسٹ کے اندر سلگتی ہوئی بھوک۔

بھوک سے چلا ہوا بالک چلا اٹھا بابو جی آپ کی یہ کیا انسانیت ہے؟

امیری کے جوش میں آ کر منجھرنے ایک ٹھوکر اور لگا دی اس دفعہ اس کے جسم سے خون کا ستر انا بہنے لگا اور خون کے دو تین قطرے فرش پر
گر پڑے۔

منجھ صاحب کو یہ نہیں معلوم کہ کبھی ان مظلوموں کے خون کے داغ چمک اٹھیں گے اور دیا کے لئے ایک اجل کا پیام لاویں گے۔
بالک پالیشی ختم کر چکا تھا اور ایک آنہ کے ساتھ ساتھ مکر کے درد اور آنکھوں کے اندر ایک چھپا ہوا طوفان لے ہوئے تھا
وہ ایک آنہ اس کی دو ٹھوکروں اور محنت کی قیمت تھی۔
از۔ بالکشن داس گیتا۔ (بی۔ اے۔ سال دوم)

جھکیاں

اردو کے چند افسانہ نگار
میر امن سے منشی پریم چند تک
از کرشن مکھ (سال دوم)

زندگی افسانہ ہے۔ اور افسانہ زندگی۔ ادھر زندگی شروع ہوئی ادھر افسانہ۔ ایک سیدھی سی بات ہے کسی نے مجھوں کو پوری سمجھ نہ
کیا حضرت افسانہ کیا ہے۔ ارشاد ہوا شہر یار سے پوچھیں تو جواب ملیگا موت سے بچنے کا نام۔ مگر میں اتنا کہنا چاہتا ہوں۔ افسانہ وہ جو ہمیں زندگی کی دھڑکن
سے آشنا کرے اور اس زمرے میں میر امن کی بارغ وہاڑ اور دو لڑکچریں پہلی کاوش ہے۔

میر امن۔۔۔ امان نام اور امن تخلص ہے مگر شاعری پیشہ نہیں۔ دہلی کا روڑا آب و ہوا کے زور سے کلکتہ چلا آیا جہاں منشی بہادر علی کے دیو
جان گلکار لٹ سے رسائی ہوئی جو بارغ وہاڑ کا وجود قائم کرتی ہے۔ یہ کتاب ۱۸۵۱ء میں شروع ہوئی اور ۱۸۵۷ء میں پایہ اختتام کو پہنچی۔ میر امن اس کا
کے دیباچہ میں لکھتا ہے کہ اُس نے اس قصہ کو میر حمزہ کے قصہ چہار درویش سے لیا ہے۔ مگر نقد کی نظر میں یہ قصہ میر محمد عطاء حسین خاں تحسین کے نادر
مرصع کی چوری ہے۔ حقیقت کچھ بھی ہو قصہ خوب ہے۔ طرز بیان بے تکلف اور رواں ہے۔ عبارت پر کچھ ایسا رنگ چڑھا ہے جیسے کوئی کسی سے میٹھی میٹھی باتیں کرتا ہو۔
سچ پوچھیں تو امن کو نثر میں وہی رتبہ ملتا ہے جو میر تقی میر کو نظم میں۔

امن کے بعد فورٹ ولیم کے افسانہ نگاروں میں سید حیدر بخش حیدری کا نام نمایاں حیدری بھی دلی کی تباہی و کلکتہ پہنچا تھا جہاں فورٹ ولیم کالج میں
شعبہ تصنیف و تالیف میں ملازمت کی اور "خوطا کبائی" قصہ لیلیٰ مجنوں" تاریخ نادری "گلزار دانش" اور "مغفرت" وغیرہ تصنیف و ترجمہ کیں۔ "میر امن کی بقو
کا باعث آرائش محفل یعنی حاتم طائی کا قصہ ہے۔ قصہ کی پسندیدگی یا عدم پسندیدگی پر مہینے والے پر منحصر ہے۔ بہر حال زبان آجکل کے مذاق کے مطابق ہے۔
ادھر فورٹ ولیم کالج میں اردو نے انگڑائی لی ادھر لکھنؤ میں مرزا حبیب علی بیگ نے "فسانہ عجائب" لکھ کر اس کے حق کو منوآرا۔

مرزا حبیب علی بیگ سرور مرزا اصغر علی لکھنؤ کے بے ۱۸۶۷ء میں بمقام لکھنؤ پیدا ہوئے۔ صاحب دیوان بھی ہیں لیکن شہرت کی وجہ شہر نگاری ہو
سرور سلطانی "گلزار سرور" شکوہ محبت" اور انشائے سرور اپنی یادگار ہیں۔ مگر جلد تصانیف میں "فسانہ عجائب" اپنا جواب آپ ہے۔ یہ افسانہ ۱۸۶۵ء
میں لکھا گیا۔ مگر اس قصہ کے نثر کی بنا تصنع اور بنا دہ پر ہے اور پی وجہ ہے کہ اسکی دلاویری کا مدار مضامین حق پر ہے۔ بہر حال سرور اردو میں اس رنگ
کا موجود ہے۔

سرور کے بعد ڈپٹی نذیر افسانہ کا رخ بدلتا ہے اور ایک شوق آرسٹ کی حیثیت سے اپنے زمانہ کے متوسط طبقہ کی عکاسی کرتا ہے۔ "نور اللہ" کا
کام ایک گوار مرزا طاہر دار بیگ مولانا کی زندہ جاوید تصویر ہے۔ مولانا کی زبان خاص دلی کی ٹنگائی زبان ہے۔ تحریر میں بے تکلفی اور بے سافہ
ہن مگر جتنے محاورات کے ساتھ ساتھ سبک اور عامیانہ محاورات عبارت کے رنگ کو پھیکا کر دیتے ہیں۔ بہر حال مولانا کا مقصد اصلاح معاشرت
اور تعلیم لنوا ہے۔

جب دہلی میں نذیر اپنے آرٹ کی تکمیل میں مشغول تھا تب لکھنؤ میں اس میدان کے دو بڑے شہسوار پنڈت رتن ناتھ سرشار اور مولانا عبدالحکیم
شرر آسمان کی بلندیوں کو چھونے کے لئے آگے بڑھ چکے تھے اور سچ جانو لکھنؤ کی ملتی ہوئی تہذیب اور گرتی ہوئی حالت کی تصویر کشی جو سرشار اپنے
فسانہ آزاد میں کرتا ہے بس اسی کا حصہ ہے۔

سرشار کی پیدائش ۱۸۶۷ء کی ہے۔ کہا جاتا ہے کہ لکھنؤ کے کھیل کود میں بیگمات کی زبان اور طرز معاشرت سے آپ نے بہت کچھ سیکھا بہر حال
سرشار کی انشا پردازی کی ابتدا "مراسلہ کشمیر" اور "ادوہ" نامی رسائل سے ہوتی ہے لیکن افسانہ آزاد کی سنگ بنیاد اخبار ادوہ ہے جس
کی کامیابی کا راز سرشار کی جلد و طرازی ہے۔ سرشار کی زبان لکھنؤ کی ٹنگائی زبان ہے۔ محاورہ اور روزمرہ کی شوخی اس کا خاص رنگ ہے

احساس

از۔ آر آر جندل (بی۔ بی۔ ناس)

جن میں صبح کا دلکش منظر نظر آیا اور غائب ہوئی۔ بادِ جفا اٹھاتی ہوئی آئی کیوں سے مسکرائی اور کو گدگدایا اور اُن سے اٹھ گیا کرتی ہوئی واپس لوٹ گئی کھلی مرجھائیں اور زمین پر مرداب ہو کر گر پڑیں مرغانِ جنم نے نغمہ سرائی کی اور پھر سکوت اختیار کر لیا۔ نیم عمری جو مٹی ہوئی داخل ہوئی اور دیوانہ وار گھوم کر چلی گئی۔ سورج نے بھی اپنا منور چہرہ نمودار کیا لیکن پھر اس کو بھی بدلیوں نے اپنی قوتوں میں چھپا لیا۔

دیکھو بچو اور غور کرو کہ میری دنیا کس قدر ویران ہے اف۔۔۔۔۔ دنیا کی ہر شے فتنہ برپا کرنے والی اور ہمت کی دشمن چہاں کی ہر شے دیکھو بچو اور غور کرو کہ میری دنیا کس قدر ویران ہے اف۔۔۔۔۔ دنیا کی ہر شے فتنہ برپا کرنے والی اور ہمت کی دشمن چہاں کی ہر شے غم نامِ نوح و الم کی تہید، بیان کے صرا، کوہِ سار، یہاں کا ذرہ ذرہ دھوکے رنج دیتا ہے۔ ہر طرف مایوسی ہی مایوسی چھائی ہوئی ہے۔ میری امیدیں نکلیوں کے آغوش میں محو خواب ہیں میری خواہشات میری عیش و عشرت کا مرکز ہیں۔ میری آرزوئیں پامالِ حشر و یاس ہیں اور میری تمنائیں ناکامِ محبت کا افسانہ ہیں۔ اف۔۔۔۔۔ کیا تلوُل کس کو تاؤں اور کیے تاؤں کی میری تھکاوٹ ویران ہے۔

رباعی

از۔ بلجیت سنگھ رنجی (بی۔ بی۔ ۱۷) سال اول

پیتا ہوں روزِ جو میں اس کا ہے یہ حوالہ
مرشد میرا ہے سانی کہہ میرا پیالہ
مسجدِ میخانے میں یہ جامِ پی کے رنجی
پی پی کر نامِ خدا ہوتا ہوں یوں متوالہ

غزل

جہنگ کہ غمِ انسان جگرِ انسان کا دل میں نہیں
جنت ہی سہی دنیا لیکن دنیا سے جہنم دور نہیں
جزوقِ طلبِ جزوقِ طلبِ کچھ اور مجھے منظور نہیں
اے عشقِ بتاب کیا ہو گا کہتے ہیں کہ نزلِ دور نہیں
واعظ کا ہر اک ارشاد بجا تقریر بہت دلچسپ مگر
آنکھوں میں سرورِ عشق نہیں چہرہ پہ یقینی کالو نہیں
اربابِ ستم کی خدمت میں اتنی ہی گداز شد ہی میری
دنیا کے قیامت اور ہی دنیا کی قیامت دور نہیں
از۔ حضرت جگر مراد آبادی

(نورِ مہر سے آگے)

دنیا کی محفولوں سے اکتائیں ہوں یارب
شورشِ سر ہوں مگر یہاں دل دھونڈتا ہوں
قبل ایک فلسفی شاعر نے ان کی فکر دوریں سمولی چیزوں سے بڑے گہرے معنی لکائی تھی وہ تاروں کو ایک جادو پہنکاتا تھا سبق یہ ہے
ہیں جذبِ باہمی سے قائم نظامِ سب
پوشیدہ ہے یہ نکتہ تاروں کی زندگی میں
وہ سو کو دورِ تابو دیکھتے ہیں اور اسکی تیز رفتاری سے یہ نتیجہ نکالتے ہیں کہ جادو حیات میں ہر شے پر باخوش ہے۔ جو سست رفتاری دی
شورش کا باعث ہوتے ہیں۔

افسانے کے کلام کی یہی خصوصیات ہیں جن کی بنا پر اُن کا کلام آج تک زندہ ہے وہ کبھی 'روم' سے خطاب کرتے ہیں کبھی انسان سے
اور کبھی نوجوانانِ ملک و ملت سے۔ کبھی وہ ہمیشہ انسانِ خدا سے شکوہ کرتے ہیں تو ذرا سی دیر میں خدا بن جاتے ہیں اور انسان کی دکھتی
لوگوں پر انگلیاں رکھتے ہیں۔ ان کے کلام میں سے ہر شخص بے قدر استعداد فکر کے موتی چھن سکتا ہے۔ اس میں بے کے لئے نصیحتیں بھی ہیں۔
زن و مرد کے لئے ننگ کی سیر کرنے کے سب سامان بھی جب تک ان کا کلام لوگوں کے جذبات اور تاثرات کی ترغیبی گہرا ہو گا۔

از منظور احمد جالب (مقدم)

علامہ اقبال کی شاعری

غالب کے بعد میری رائے میں اقبال ہی صرف ایسا شاعر ہے جس کی حکمانہ ژرف نگاہی نے ذرہ سے لیکر آفتاب تک ہر چہی اور کھلی حقیقت کا بنظر عمیق مطالعہ کیا اس نے ہر چیز کے دیس اتر کر اس کے گوشہ گوشہ کو ٹٹولا اور ہر اس راز کو جو عام لوگوں کی نظروں سے نہاں تھا۔ لوگوں کے سامنے پیش کر دیا۔ اس کی فکر بلند نے معمولی واقعات اور معمولی چیزوں سے ایسے ایسے نتائج اخذ کئے ہیں کہ عقل دنگ رہ جاتی ہے غالب کی طرح اقبال بھی حیات و کامنات کے ہر پہلو پر طبع آزمائی کی ہے۔ اور اس الزام کو شاعری صرف گل و بلبل کے فنون تک محدود ہے بالکل غلط ثابت کر دکھایا ہے۔ اردو شاعری میں منطق PHILOSOPHY کا پہلا تصور ہیں اقبال کے ہاں ملت ہے۔ اقبال جس سر زمین کے رہنے والے تھے وہاں زمان و مکان اور نسل و رنگ میں کوئی امتیاز نہیں شاعر کے ذہن میں خدا کا تصور موجود ہے۔ وہ جس قسم کی زندگی اختیار کرنے کی تجویز دیتا ہے وہ بلا شبہ انہیں بلکہ قلب در اندہ ہے۔ اقبال کو اپنے وطن کا ہر ذرہ عزیز ہے۔

پتھر کی مورتوں میں سمجھاؤ خدا کی خاکِ وطن کا بھوکو ہر ذرہ دیوتا ہے
ظاہر ہے کہ جو وطن شاعر کو اتنا پسند ہو اسے غلامی کی زنجیروں میں جکڑا ہوا دیکھ کر اس سے کس قدر دکھ ہوا ہو گا چنانچہ جہاں وطن کی آزادی کامل کا نعروں پر چوٹے بڑے کی زبان پر ہے وہاں وطن پرست شاعر اپنی آرزو ان الفاظ میں ظاہر کرتا ہے۔
لاچر اکبار وہی باد و جام اساقی + ہاتھ آجائے مجھے تیرا مقام اساقی
اس زمانہ کے حالات کی ناسازگاری سے اقبال بخوبی واقف ہے۔ لیکن وہ مایوس نہیں ہوتا کیونکہ جانتا ہے کہ حالات سازگار ہوتے دیر نہیں لگی۔
نہیں ہو نا امید اقبال اپنی کشت ویراں سے + ذرا غم ہو تو یہ مٹی بڑی زرخیز ہے ساقی
اس کجبت و ویرانی کی زرخیز مٹی میں غم پیدا کرنے کے لئے وہ اس کا منتظر بھی نہیں رہتا ہے وہ اپنے اشکوں سے ہی زرخیز مٹی کو پانی دیتا ہے۔
خداور کی امیدوں کی یہی خاک ہے مگر اقبال کے اشکوں سے یہی خاک ہے میراب
اقبال کی شاعری اس سے پہلے ہمارے ذہن پر اثر کرتی ہے ان کا فلسفہ دعویٰ بھی نہیں ہوئے بنا سکتا ہے بشریکہ ہم میں کلیم کی ہی ہمت اور اللہ العزیز ہو۔

میشل کلیم ہو اگر مگر کہ آزماؤ اب بھی درخت نور کو آتی رہا بگ لا تخف

وہ خودی کو اس قدر بلند رکھتا ہے کہ خدا سے رکھنے پر آمادہ نظر آتے ہیں۔
خودی کو کر بلند اتنا کہ ہر تقدیر پر چلے گی خود خدا بندہ سے خود پوچھے بتا تیری رضا کیا ہے
وہ یہ بھی جانتے ہیں کہ خودی کو بلند کس طرح کیا جاسکتا ہے۔

تو راز دار کن ذکاں ہے اپنی آنکھوں پر چھایا ہوا
خودی کا راز داں ہو جا خدا کا تر جماں ہو جا
اقبال آزادی کے متوالے ہیں وہ اپنی آزادی کو کسی قیمت پر فروخت کرنے کیلئے تیار نہیں اور اسی جذبہ کی تلقین وہ دوسروں پر بھی کرتی ہے
اے طائر لاہوتی اس رزق کوٹ چھی جس رزق سے آتی ہو پرواز میں کو تابی

کبھی کبھی ایسا بھی ہوتا ہے کہ ایک شخص یہ جانتا ہے کہ دنیا کے لوگ سب میری طرح سوچنے لگیں اور وہ حین خواب جو میں اپنی قوم و ملک کی فلاح اور بہبود کے لئے دیکھتا ہوں بوس ہو جائیں اس قسم کے لوگ "IDEALIST" کہلاتے ہیں۔ اقبال بھی IDEALIST تھے وہ چاہتے تھے کہ لوگ انہی کی طرح سوچنے لگیں۔ لیکن شاعر کا سوچا پورا نہیں ہوتا لوگ ایسے ڈھنگی روش پر چلے جاتے ہیں اور اقبال مایوس ہو جاتے ہیں اور ان کو اس دنیا کی شورش سے نفرت ہو جاتی ہے۔ اور وہ ایک ایسی جگہ کی جستجو کرتے ہیں جہاں کامل سکون ہو۔

شیخ مسکین

پاکت
۵۲-۹۵۲

برادر	مضمون	صاحب مضمون	لکھنا	مضمون	صاحب مضمون
۱	ایڈیٹوریل	ایڈیٹر	۶	جھکیاں	کرشن کمار
۲	مجاز اقبال کی شاعری	پروفیسر غلام احمد	۷	ایک آنہ	بالکشن داس گپت
۳	احساس	ہمدرد چندل	۸	افسانہ	گیتانند راسانن
۴	غزل	حضرت جگر مراد آبادی	۹	پہرہ ادب	ہلالین نگم
۵	رباعی	بلجیت سنگھ زخمی	۱۰	پارچیت	بلجیت سنگھ راجی

ایڈیٹوریل:-

اپنی گروہ کی کچھ نہ بچے آپ دیجئے + اخبار میں تو نام میرا چھاپ دیجئے
 ملاحظہ فرمائیے۔ یہ ہر اس جگہ کے طلباء کے ذہن کی تعریفی عبارت نہایت ہی انوس سے کہنی پڑتی ہے کہ ہمارے مسکین کے لئے جو کھانا ہیں، تقسیم یہ صفات
 موصول ہوئے ان کی صاف ظاہر ہے کہ طلباء ایک ہی چیز کو مد نظر رکھتے ہوئے اپنے اپنے مضمون کا آغاز کرتے ہیں۔ جس کا ذکر شعر میں کیا جا چکا ہے۔ میں نے
 ان کو دیکھ کر یہ بھی اندازہ لگایا کہ طلباء کی صلاحیت تو ہے لیکن وہ محنت اور مشقت سے بچنے کی کوشش نہیں کرتے۔ کیونکہ ادبی پادہ بکنا کوئی۔
 خالص کامیابی نہیں بلکہ بڑی محنت اور مطالعہ کی ضرورت ہوتی ہے۔ اور جہاں ہمدردوں کو چیزیں ہی نہ ارد ہوں وہاں خود ہی اندازہ لگائیں کہ ادبی پارہ کی
 کیا حالت ہوتی ہے۔

ہمارے کانچ کی مسکین شیخ کے صفات ماننا کہ طلباء کی امانت ہیں لیکن اس کا یہ مطلب نہیں کہ وہ اس کا غلط استعمال کریں۔
 اور ایسے رسائل کے مقصد پر اگر غور کیا جائے تو معلوم ہو گا کہ دراصل ان کا مقصد طلباء کی حوصلہ افزائی اور اس میں صحیح مذاق ادب
 پیدا کرنا ہے اور ان باتوں کو مد نظر رکھتے ہوئے نوجوان ادباء کو بڑی ہی سفیدگی سے مشورہ دوں گا کہ وہ خام فرسائی کرتے وقت میرا ذکر کو فرور
 سامنے رکھیں۔

میں حضرات کو اس سے بھی آگاہ کر دینا چاہتا ہوں کہ وہ کانچ مسکین کے اردو صفحات میں کمی ہونے کی شکایت نہ کریں۔ اس کی کو
 میں خود بھی محسوس کرتا ہوں۔ لیکن آپ صاحبان سے کچھ پوشیدہ نہیں کہ اول تو کانچ میں طلباء کی مقدار ہی ماشاء اللہ بہت زیادہ ہے
 درودم یہ کہ کانچ کی ابتدا کے ساتھ ساتھ مسکین کا بھی آغاز ہوا ہے اس بار "قہر درویش بر جان درویش" والا مضمون سے
 طوطی کی نقار خانہ میں کون سنتا ہے چلا ہمارے پیر نسیل صاحب کی ذرہ نوازی اور ہمدردی کے ساتھ ساتھ "ماہر صاحب
 کی کہ دو کاوش کا نتیجہ ہے کہ مسکین میں اردو ادب کا نام تو ہوا اور آئندہ اشاعت کے لئے صفحوں کی تعداد میں اضافہ نہ ہونی
 ہر ممکن کوشش کی جائے گی۔
 ایڈیٹر - چندل